Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

тэмнай 1921 оной ...иин 21-hээ гарана. | № 154 (18477). | 1990 оной июлиин 5, четверг | Сэн 3 мүн.

РОССИН ПАРЛАМЕНТ ХҮДЭЛМЭРЕЭ ЭХИЛБЭ

Краснопресненскэ Набережнэдэхи Соведүүдэй байшан соо РСФСР-эй 12-дохи зарлалай Верховно Соведэй нэгэдэхи сесси хүдэлмэреэ забhарлалай hүүлээр дахин эхилбэ. Заседани нээхэдээ, РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. Ельцин урдань баталагдаhан зүблэхэ зүйл тухай депутадуудта hануулба. Республикын парламент комитедүүдэй бүридэлые, тэдэнэй түрүүлэгшэнэрые баталха ёhотой. Тэрэнэй hүүлээр правительствын шэнэ бүридэл болон хүтэлбэрилхы тушаалнуудта дэбжүүлэгдэhэн кандидадуудые зүбшэн хэлсэлгэ эхилхэ юм. Шэнэ правительствын бүридэл июлиин 12 хүрэтэр баталагдахаар хараалагдана.

hүүлээрнь Верховно Совет комитедүүдэй бүридэлые баталжа захалба.

Советскэ Союзай Коммунис партиин XXVIII съезд тухай
ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

...оной июлиин 3-да Москвада, Кремлиин Съезднүүдэй ...оо, Советскэ Союзай Коммунис партиин XXVIII съезд ...рез үргэлжэлүүлhэн байгаа.

...эй заседани дээрэ Украинын Компартиин ЦК-гай нэ... секретарь С. И. Гуренко түрүүлэгшээр hууба.

... дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүдэй тоо... шагнагдажа үргэлжэлүүлэгдээ. Заседанида хабаадаг... урда үгэ хэлээ гэбэл: КПСС-эй ЦК-гай секретарьнар ...айков, Е. К. Лигачев, СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр Э. А. Шеварднадзе, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо, СССР-эй Госпланай түрүүлэгшэ Ю. Д. Маслюков, энээнэй урда тээ РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшээр хүдэлhэн В. И. Воротников.

Удаань КПСС-эй XXVIII съездын секретариадай хүдэлмэри тухай мэдээсэл тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэ А. Н. Ильин хэhэн байна.

Забhарлалгын hүүлээр Казахстанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь Н. А. Назарбаевай түрүүлэлгэ доро заседани үнгэроо.

Түрүүлэгшэ Ю. А. Манаенковай хэhэн Мандатна комиссиин элидхэлые съезд шагнаад, ойро зуура зүбшэн хэлсэhэнэй hүүлдэ баталhан байна.

Удаань КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй Гүрэнэй аюулгүйе сахиха комитедэй түрүүлэгшэ В. А. Крючков, КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидадууд КПСС-эй ЦК-гай секретарь Г. П. Разумовский, СССР-эй оборонын министр Д. Т. Язов гэгшэд тоособо.

Удэшын заседани дээрэ Белоруссиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь Е. Е. Соколов түрүүлэгшээр hууба.

А. А. Низовцевагай хэhэн КПСС-эй Центральна шалгалтын комиссиин тоосоое съезд шагнаа.

КПСС-эй бюджет ба зөөри тухай элидхэл Н. Е. Кручина хээ.

Удэшын заседаниин түгэсхэлэй хубиие М. С. Горбачев хүтэлhэн байна.

Партийна гол документнүүдэй проектнүүдые бэлдэхэ талаар комиссинуудые съезд байгуулаа.

ХУБИЛГАН ШЭНЭДХЭЛГЫН ЗАМААР СААШАДААШЬЕ ДАБШАХА

«КПСС-эй XXVIII съезддэ КПСС-эй Центральна Комитедэй Политическэ тоосоон ба партиин зорилгонууд» гэhэн

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. ГОРБАЧЕВОЙ элидхэл

...үүд! Табан жэлэй тур... ...жабайдалай бүхы шэг... ...дээр бидэ хубисхалай ...ганартай эрид дабшал... ...бди. Энэ хадаа бидэндэ ...баан дээрэ гараха арга Мүнөөдэр асуудал ингэ... ...игдана: нэгэ hаа, совет ...во гүнзэгы хубилалта... замаар урагшаа даб... ...нэ ушарта манай агуу... ...онациональна гүрэн тү... ...рэлтэ hайхан ерээдүй ..., угы hаа, хубилган шэ... ...эдэ эсэргүүсэдэг хүсэ... ...нилэжэ, элиинень хэлэхэ hаа, оронииемнай, арад ...мнай хүшэр хүндэ үе ...hезхэ гэжэ би этигэн... ... тиимэhээ удха түгэс, ...зүб хөөрэлдөөн болохо ... Өөрынгөө сэгнэлтэ ба ...олнуудые саашань бол... ...аргагүй, хубилган шэ... ...гын мүнөөнэй шатын бү... ...л шухала асуудалнуу... ...обшолол хэхэ хэрэгтэй, ...уудалнууд съездын ур... ...болножо үнгэрhэн үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй гол шухала зүйлнүүдынь байгаа.

1985 оной апрельдэ эхилhэн эрьелтэ зүб байгаа гээшэ гү? «Социализм» гэжэ ойлгосые мүнөөдэр бидэ ямар удхатайгаар хэрэглэнэбибди? Доотодын ба гадаадын политикада ямар ёhо гуримуудые баримталхаар хараалнабибди? Арад зоной ажабайдалда нүлөө үзүүлhэн, тэрэнэй hанаа сэдьхэл зобоодог hандаралта үзэгдэлнүүдые яажа дабахаб? Манай Эсэгэ ороной хуби заяан ямар байхань гээшэб, саашадаа Бээ дaaнги гүрэнүүдэй Союз яажа байгуулхабибди? Шэнэ эрхэ байдалда партиин эзэлдэг hуури ямар байха ёhотойб, политическэ, үзэл сурталай болон эмхидхэлэй талаар ямар байха болоноб, КПСС-ые арад зоной этигэл найдалда хүртэдэг, ажалшадай хубисхалта эмхи болгохын түлөө—юу хэхэ, байhабибди?

I.

МҮНӨӨНЭЙ БАЙДАЛ ТУХАЙ

...ай обществын мүнөөдэр ... эрхэ байдал тон хур... ...салдаануудай, hанаагаа ...ын, зарим ушарта өөhэд ...доо эрид харша сэгнэл... ...эй зүйл болонхой. Мү... ...ын байдалда бүхы hа... ...болгын үндэhэн шалта... ... бии гээшэ. Мүн лэ эндэ ...юу хэхэбибди, саашадаа ажаhуухабибди гэ... асуудалда харюу олдохо. Общество табан жэлэй тур... болоhон олон янзын ху... ...ануудые болон тэдэнэй ...е зүбөөр тодорхойлhон ... мүнөө сагай байдалай ...шэнжые зүбөөр ойлгохо ...ибди. Үнэхөөрөөшье, ...доторнай хубисхалай уд... ...артай хубилалтанууд бо... ...дэ хубилалтануудые бү... ...рэнь бидэ хараха ёhо... ...ализмын сталинска тү... сүлөөтэ хүн зоной эрхэ общество hэлгэбэ. По... ...скэ бүридхэл эрид шии... ...р хубилгагдана, сүлөө... ...галтатай, олон парти... ...й бии бололготой, хүнэй ...үдтэй, бодото демокра... ...адхагдажа, арад зоной ...дээрээ засагаа гартаа hэргээгдэнэ. ...лшадые зөөриhөөнь ба ...инь дүнгүүдhээ холо... ...г үйлэдбэриин харил... ...д hандаргагдажа, соци... ...үйлэдбэрилэгшэдэй сү... ...ёhоор мүрысэлгын эр... ...дал зохёогдоно. Хэмhээ ...ехээр эрхэ түлөөлэлгэ... ...е гартаа абаhан гүрэн ... хубилгажа, арадуудай ...өө тодорхойлолгын ба ...ураараа нэгэдэлгын ёhо ...да үндэhэтэй бодото со... ...гүрэн түрэ байгуулагда... ...илээ. Үзэл сурталай та... ...идхан баадхалгын оршон ...ай орондо сүлөөтэ ёhоор ...жолхо, үргэнөөр мэдээ... ...гурим тогтоогдоо, об... ...о дотор бүхы юумэн ту... ...үлөөтэ ёhоор мэдээсэхэ ... байдал тогтоогдоо. ...итическэ шэнэ ёhоор ...ажолго оршон тойрон ...е ондоогоор хараха, байhан соонь сэгнэхэ, гадаадын политикада эсэргүү зүрилдөөнэй ёhо гуримhаа сүлөөлхэ арга олгобо. СССР гүрэн эб найрамдалда ба харилсаануудта нэмэл гүрэн болоо, тэрээнhээ мүнөө бусад оронууд айнагүй, харин хүндэтэйгөөр хандажа, hаналаа нэгэдхэые хүсэнэ. 1985 оной апрелиин hүүлээр хүн зондо бидэ үнэн сэхыень хэлээбди, хуурмаг ёhоор өөрыгөө дээрэ абажа ябаха заншалые орхижо, хүн зондо тэдэнэй нэрэ хүндые үргэhэн ажабайдал хангажа шадаагүйбди гэжэ сэхыень хэлээ hэмди. Нэгэ хүнэй зонхилолгын — албан хойрог байгууламжын гэмтэ ябадалнуудые эрид шиидэнгеэр шүүмжэлээбди. Хуули бусаар хэhээгдэhэн олон мянган хүнүүдэй гэрэлтэ hайхан нэрыень бусаагаабди.

Эдэ бүгэдэ хүн зоной ухаан бодолдо үнэн ёhото эрид хубилалта оруулаа. Ажабайдал удха түгэс, hонирхолтойшье болоо. Гэбэшье тэрэмнай hайн, хүнгэн болоогүй. Элдэб янзын политическэ шэглэлнүүд бии болоо, тэдэнэр хоорондоо харилсана, өөhэд хоорондоо тэмсэнэ. Хүн зоной элдэб янзын бүлэгүүдэй аша туhанууд түрисэлдэнэ. Хубилган шэнэдхэлгэ хүн зондо өөрын нэрэ хүндын мэдэрэл түрүүлээ, гэхэтэй хамта ажабайдалай хэмжээндэ эрилтэнүүдыень дээшэлүүлээ. hаяын сагта hайн тээшээ хубилалтанууд болохо гэhэн этигэл найдал түрүүлээ. Мүнөөдэр совет хүн урдань үгэ зугаагүй тэсэжэ байhанаараа мүнөө эбсэхэгүй байна. Өөрынгөө үндэhэн шэнжэ шанараараа hайн хойшолонтой хубилган шэнэдхэлгын үедэ үзэгдэдэг хөөhэн шэнги гэжэ буруу үзэгдэлнүүдтэ тэрэ hанаа зобон зэбүүрхэн хандана, энэнишье ойлгосотой. Энээнhээ боложо ухаан бодолдо элдэб хүсэл түрэнэ, хүн зон сэдьхэлээ хүдэлгэнэ, эмхигүй суглаанууд үнгэргэгдэнэ, элдэб зэмэлэлгэ ба эрилтэнүүд табигдана. hүүлэй үедэ олон тиимэ зүйлнүүдые, тэдэнэй тоодо Россин Федерациин Компартиин съезд дээрэ, шагнахашье ушар тохеолдоо.

Тохёолдоhон байдалые, нүхэдүүд, хэрбээ тэрэнэй гол шухала зүрилдөө анхаралдаа абаагүй hаа, зүбөөр шэнжэлжэ шадахагүйбди. Нэгэ талаhаа бидэнэй хэжэ байhан хэрэг манай обществые үндэhөөрнь хубилгана. Энэнь манай обществын ойрын жэлнүүдтэ ба хэдэн арбаад жэлнүүдтэ ямар байхыень тодорхойлхо. Нүгөө талаhаань, бидэнэй урда арад зоной үдэр бүриин ажабайдалда хүндөөр нүлөөлдэг олон тоото шиидхэгдээгүй асуудалнууд байhаар.

Эндэ бии байгаа диалектикые зүбөөр ойлгохо шухала. Юундэ амжалта түгэс эхилhэн хубилган шэнэдхэлгэ, түүхын хэмжээгээр обществодо ехэ юумэ үгэhэн хубилалтанууд тэрэнэй үбшэнгүүдhээ эмшэлхэ арга олгоогүй гээшэб гэhэн асуудалhаа далтирха аргагүйбди. Зарим ушарта ажабайдал бүри муудаа. Нэн түрүүн энэ эд хэрэглэмжын дэлгүүртэ, мүн баhа бүхы экономикодо, нниитын журамда нацинууд хоорондохи харилсаануудта хабаатай.

Юундэ иимэ юумэн болобо гээшэб гэhэн асуудалда эли тодо ба үндэhэтэй харюу саашадаа юу хэхэбибди гэhэн тобшололдо шухала удха шанартай. Энэ хадаа хубилган шэнэдхэлгэдэ хүн зоной этигэлые бэхижүүлхэ хэрэгтэ шухала хэрэгтэй. Мүнөө бии байhан бүхы бэрхэшээлнүүдтэ хубилган шэнэдхэлгэ зэмэтэй гэжэ хэлсэхэ ушар гарадаг, юу хэлэхэб—тиимэ ухаан бодолшье бүридэнхэй байдаг. Хурсаар хэлэhыемни хүлисөөрэйгты, харин энэмнай ямаршье удхагүй үгэ зугаа гээшэ. Бүхы хүн зоной мэдэжэ байhан баримтануудые үнэн сэхээр хаража шадахагүй ушарhаа иимэ үгэ зугаа гаргана. Хэн мэдэбэ, тодорхой зорилгонуудые хараадаа абажа, ингэжэ хэлсэдэг байгаа аалам.

Бидэндэ ушаргүй хүндэ хүшэр үг баялиг орхигдоhон байна. Хамтадаа hанаадшье, бодомжолоодшье үзэел. Хүдөө нютагай, хүдөө ажахын ба буйлуулдаг промышленностиин гээгдэнги байдал үсэгэлдэр, 1985 оной hүүлдэ бии болоо гү? Харин энэмнай эдеэ хоолой талаар мүнөөдэр тохёолдоhон байдалые, хүдөөдэ hуудаг таряашадай, тэдэнэй мүнөөдэрэй ажабайдалые тодорхойлно ха юм. Манай ой модонуудай, уhан мүрэнүүдэй мүнөөнэй hанаа зобохоор байдал, энергетикын талаар урдань ябуулагдадаг байhан политикын ушар шалтагаанаар уhан доро оруулагдаhан олон миллион гектар үрэжэлтэ газарнууд — эдэ бүгэдэ hүүлшын жэлнүүдэй үйлэ хэрэгүүд аал? Оршон тойронхи байгаалиин хүшэр хүндэ байдал — зуу гаран хото городууд хүшэр хүндэ байдалда оронхой, энээнhээ боложо зогсоогдоhон мянга гаран предприятинууд; Байгалай, Араалай, Ладогын, Азовой хүшэр хүндэ байдал; Чернобыль ба бусадшье усалталганууд, түмэр замууд дээрэ ба газ дамжуулдаг соргонууд дээрэ болоhон усалталганууд — эдэ бүгэдэ hүүлэй хэдэн арбаад жэлнүүдтэ ябуулагдадаг байhан политикын хойшолонгууд бэшэ аал?!

Промышленностиин үйлэдбэриин фонднуудай оройдоо долоонои нэгэ хубинь арадай хэрэглэлэй эд бараа гаргадаг байhан экономикын байгууламжа бүри гушаад онуудта бүридөөд, мүнөөшье хүсэндөө байhаниинь мэдээжэ бэшэ аал? Үгышье hаа, Кузбассай, Донбассай, Тюмениин, Воркутагай шиидхэгдэхээр болоhон асуудалнууд, эндэ тохёолдоhон социальна эрхэ байдал олон арбаад жэлнүүдтэ бүридөө ха юм!

Нацинууд хоорондохи харилсаануудта мүнөөдэр бии болоhон зүрилдөөнүүд өөрынгөө үндэhөөр үнгэрhэн үни холын үе сагта хабаатай бэшэ аал? Би эндэ материальна ба ухаан бодолой асари ехэ баялигуудые ашаглаhан экономикые дайн сэрэгтэ бэлдэхэ замда гаргаhан тухай хэлэнэгүйб. Афганистанда болоhон дайн сэрэгтэй холбоотой юугээршье бусаашагүй хүн зониие алдаhан ушар тухай би хэлэнэгүйб.

Бүхы юумые байhан соонь, үнэн сэхээр сэгнэдэг байял. Ехэ политика ябуулхадаа жэжэ божо зүйлнүүдээр дашууржа болохогүй. Энэл ушарhаа «үнгэрhэн сагые гэмнэхэнь хүрөө болоо» гэхэдэнь, бүхы бэрхэшээлнүүдые хубилган шэнэдхэлгэдэ тохохо hэдэлгэнүүдтэй эбсэжэ болохогүй. Бидэнэй зорилго — тохёолдоhон байдалые hайжаруулха, hайн тээшэнь хубилгаха, хүн зоной ажабайдалые hайжаруулха зүгөөр мүнөөдэр тохёолдоhон бүхы үйлэ хэрэгүүдые хубилган шэнэдхэлгын хойшолонгууд гэжэ баталжа болохогүй. Тохёолдоhон байдалые буруугаар сэгнээ hаа, өөрынгөө ажал хэрэгүүдтэ, бодото байдалда алдуу гаргажашье болохобди.

Эдэ бүхы юумэн тухай хэлэхэдээ, нүхэд, Центральна Комитедэй, Политбюрогой, республикануудта ба нютаг нютагуудта партийна, совет, ажахын зургаануудта хүдэлдэг коммунистнуудай ажал ябуулгада хабаатай сэгнэлтэ ба тобшололнуудые hулаpуулха гэhэн зорилго табинагүйб. Бидэ олон юумэ уридшалан хараха уялгатай hэмди. Нэн түрүүн экономикодо, социальна hалбарида, нацинууд хоорондохи харилсаануудта, соёлой ба үзэл сурталай оршондо болоhон хубилалтануудые зүб замаар шэглүүлхэ уялгатай байгаабди. Эдэ алдуу эндүүнүүдэй түлөө Политбюро харюусалгаяа өөрэhөөн холодуулнагүй. Элидхэл дотор тодорхой асуудалнуудые хаража үзэхэдөө, энээн тухай тодорхойгоор хэлэхэ хүсэлэнтэйб. Зүбшэн хэлсэхэ зүйлнүүдтээ бидэ Политбюрогой гэшүүдэй, Политбюрогой гэшүүндэ кандидадуудай ба ЦК-гай секретарьнуудай тоосоонуудые хараалаабди. Ушар тиимэhээ партиин хүтэлбэрилхы зургаануудай ажал ябуулга тухай хэрэгтэй мэдээсэл делегадууд абаха аргатай болоно.

Харин съезд түргэн саг соо шүүмжэлэл хэжэ, зэмэтэй хүнүүдые сүүдлэхын түлөө суглараа бэшэ гэжэ ойлгоноб. Бидэ шалтагаануудые шэнжэлжэ үргэлжэлүүлхэ, тохёолдоhон байдалые зүбөөр сэгнэхэ, бидэнэй үмэнэ революционно хубилалтануудые хэхэ зорилгонууд тухай бодомжолхо зэргэтэйбди. Бидэ мүнөө хойшолуулашагүй хубилалтануудые хэхэ зорилгонууд тухай бодомжолхо зэргэтэйбди. Бидэ мүнөө хойшолуулашагүй хубилалтануудые бэелүүлхэ болонобди, юундэб гэхэдэ, СССР тон түргэнөөр дунда зэргын гүрэн түрэ боложо эхилhэн байгаа. Манай абаhаар харахада ажана тайбан байдал байгаалиин, хүн зоной арга боломжонуудай баялигые хайра гамгүйгөөр, ээзн бусаар ашаглаhанай үндэhөөр хангагдана гэжэ бүри наяад онуудай эхеэр элитэ болоhон байгаа. Богонихон саг соо тухайлжа болошогүй хойшолонгуудтай hандаралгын түйлдэ хүрэхэ байгаабди гэжэ сэхэ хэлэжэ болохоор байна.

Бидэ мүн баhа партиин XXVII съездын хойно үнгэрhэн табан жэлэй туршада хэhэн ажалайнгаа дүнгүүдые гүнзэгыгөөр шэнжэлхэ ёhотойбди. Мүнөөнэй байдалые зүбөөр ойлгохын тула хубилган шэнэдхэлгын дүүрээгүй байhые нэн түрүүн анхаралдаа абаха шухала. Бидэ мүнөө шэлжэн оролгын шатада байнабди, урдахи байгууламжа hандаргагдажа дүүрээгүй, тэрээнhээ гадна шэнэ байгууламжа бүридхэжэ үрдигдээгүй. Ушар тиимэhээ улам эрид шиидэнгеэр дабшаха шухала, юундэб гэхэдэ, унжагайралга орон доторхи эрхэ байдалые улам хурсадхаха байна.

Олон юумэнэй иимэ хүшэр хүндөөр түйлагдадагай гол шалтагаануудай нэгэн гэхэдэ, — боложо байhан хубилалтануудта хүтэлбэриин байгууламжануудта бии байгаа албан хойрог бүлэгүүдэй зүгhөө, тэрээнтэй холбоотой социальна хүсэнүүдэй зүгhөө hаад үзүүлдэг ушар мүн болоно. Хубилган шэнэдхэлгэ урдань засаг гартаа барижа, арад зоной нэрэhээ ниитын баялигые эзэмдэн зонхилжо байhан хүнүүдэй аша туhые заатагүй дайраха гэжэ бидэ ойлгодог hэмди.

Хуушан ёhо гурим баримталдаг, хубилган шэнэдхэлгын хэрэгүүдтэ яажашье хабаададаггүй, гэхэhээ гадна тэдэ хубилалтануудые политическэшье болон психологическа талааршье мэдэрдэггүй хүтэлбэрилхы кадрнуудай зарим хубиин мүнөө үеын хараа бодол бидэндэ ойлгосотой. Хэрбээ тиимэ хүдэлмэрилэгшэдэй хараа бодолые дабажа шадаагүй hаамнай, харин тиимэ хүсэнүүд хүтэлбэриин байгууламжын бүхы шатануудта бии, — хубилган шэнэдхэлгын урагшаа дабшалта саашадаашье хурсадажа болохо.

Энэ асуудалаар КПСС-эй баримталдаг хараа бодол онсо шухала удха шанартай. Бидэнэй хүнгэхэнөөр сэгнэхэ, тобшолол хэхэ, тэрээнhээ байха кадрнуудые намнаха ябадал гаргахагүймнай ойлгосотой. Ороной аша туhада бага бэшэ юумэ хэhэн үндэр дээдэ мэргэжэлтэй хүнүүд байhан, биишье гээшэ. Тэдэнэр мүнөөшье хубилган шэнэдхэлгын хэрэгтэ өөрынгөө ухаан бодолые, бэлиг шадабариие зорюулна, бүри эдэ жэлнүүдтэ тэдэнэй олониинь эрхим дүнгүүдые түйлаа, энэмнай хэдэн арбаад, хэдэн зуугаад бэшэ, харин олон мянган хүн зон гээшэ. Харин би үнгэрhэн сагые аhан шадалаараа баримталдаг, общество дотор боложо байгаа хубилалтануудта харгы зам хаахые hэдэдэг хүнүүд тухай хэлэнэб. Гэхэhээ байха өөрынгөө хуушаphан үзэл бодолые арад зоной аша туhын, үзэл сурталай ёhо гуримуудай сэбэр байхын түлөө тэмсэлэй туг доро хамгаалхые hэдэдэг байха юм.

Хубилган шэнэдхэлгын зорилгонуудые бэелүүлгые национализм ба бүтэмжэтэй хэрэгүүдтэ hаад хүргэхэ бусад хүсэнүүдэй эдэбхижэлгэ нилээд ехэ гай тодхор үзүүлнэ, тэдэнэр ниитын эршэ хүсые өөрынгөө харата зорилгонуудта ашаглахые хүсэнэ, өөрынгөө зорилгонуудые түйлахын түлөө оршон байдалые hандаргахыншье урда зогсоногүй. Энэл ушарhаа эндэ тэндэ зүрилдөөнүүд тохёолдоно.

Общество дотор бидэниие буржуазна байгуулгада түлхидэг, мүнөөнэй хүшэр хүндэ байдалhаа ороние капиталис замда гаргажа шиидхэхэ гэhэн хүсэнүүд общество дотор бии гэжэ мэдэрхэ шухала.

Мүнөө ажабайдалай бүхы hалбаринуудта боложо байhан хубилалтануудай эрид шангадахада, эгээл хархис үзэл бодолнуудые баримталдаг, hайн хубилалтануудта эсэргүү эрид шанга эрилтэнүүдые табидаг шэглэлнүүдэй болон хүсэнүүдэй хоорондоо харилсалгые анхаралдаа абаха шухала. Заримдаа тэдэнэр хүн зоной ухаан бодолые балартуулхын, бидэниие хубилган шэнэдхэлгын гол шэглэлhээ хазагайруулхын түлөө тэдэнэр нэгэдэдэг байха юм.

Энэшье бидэндэ ойлгосотой байха ёhотой, юундэб гэхэдэ, шиидхэхы хубилалтануудай шатада гарахадаа, парти хубилган шэнэдхэлгын холын хараата эдэбхи үүсхэл өөрынгөө гартаа абажа, үшөө дахин обществын нэгэдүүлхы хүсэн боложо, арад зоной аша туhада харюусалгатай шиидхэбэринүүдые абахые дурадхана ха юм.

Юрэнхыгөөр хэлэхэдэ, нүхэд, мүнөөнэй байдалые бидэ сэгнэхэдээ, hандаралгата үзэгдэлнүүдэй шалтагаануудые ойлгохые оролдоходоо, бидэ нэн түрүүн үнгэрhэн сагай болон мүнөө үеын хоорондоо холбоотой байhые, шэлжэн оролгын үе сагай зүрилдөөнүүдые, аша туhануудай, политическэ зорилгонуудай, хүнэй hанаан сэдьхэлhээ дулдыданги бэшэ ба хүнэй сэдьхэлэй hанал бодолнуудай тон орёо эрхэ нүхэсэлнүүдые анхаралдаа абаха ёhотойбди.

Мүнөө бидэнэр бүхы түрүү хүсэнүүдые нэгэдүүлжэ, шадаал hаа хүгжэлтын энэ хүшэр хүндэ сагhаа гараха шухала гэhэн ойлгосо парти доторшье, обществодошье бии гэжэ тэмдэглэхэ хүсэлэнтэй hэм. Хэрбээ манай хубилган шэнэдхэлгэ диилдээ hаа, тэрэнэй хараа бодолые эрид шиидэнгеэр баримталжа байгаа демократическа хүсэнүүдые хэн нэгэнэй hандаргаhанhаа үндэhэтэй байха гэжэ би hананаб. Бидэндэ экономическа реформые бэелүүлгын хэмжээндэ бодото ба эршэ нүлөөтэй, хоорондоо холбоотой хэмжээнүүд хэрэгтэй. Бидэндэ орон доторхи политическэ ба социальна эрхэ байдалые тогтууритай болгохо, хуули ба гурим журамые бэхижүүлхэ хойшолуулашагүй хэмжээнүүд хэрэгтэй.

Нэгэшье үдэр хойшолуулангүй, шэнэ Союзна хэлсээ бэлдэлгэ дээрэ хүдэлжэ эхилхэ хэрэгтэй. Тэрэмнай манай олонациональна гүрэниие гүнзэгыгөөр хубилалгын үндэhэ hуури болохо ушартай. Эдеэ хоолой асуудалые шиидхэлгэдэ ба хүн зониие промышленна эд бараагаар хангалга hайжаруулгада онсо түрүүшын анхарал хандуулагдаха ёhотой болоно. Имагтал эдэ амин шухала зорилгонуудые бэелүүлгэдэ бүхы партийна организацинуудай хүсэл оролдолго элсүүлэгдэхэ ёhотой.

Амгалан тайбан хубисхал мэтээр хубилган шэнэдхэлгын хүгжэхын тула бүхы юумэн хэгдэхэ болоно. Иихэдээ социалис шэнэлэлгын хэмжээн соо, ехэ hандарал хохидолгүйгөөр шэнэ шанартай болгохо ушартай. Юуб гэхэдэ, иимэ hандаралhаа хэзээдэшье арад зон ехэ хохидолдо ородог гээшэ. Хубилган шэнэдхэлгэдэ үнэн сэхэ, үе сагай эрилтэ, олониитын hанал бодол элирхэйлдэг, хэрэг бүтээжэ шадаха, ёhотойл талаан бэлигтэй хүнүүдэй засагта ерэхынь тула демократическа бүхы эрхэ байдал байгуулха хэрэгтэй.

Общество дотор эблэрэлэй эгээл дээдэ хэмжээн хэзээ хэзээнэйхиhээ бидэндэ хэрэгтэй болоно. Мүнөөнэй саг хадаа хүнүүдые илгаха, оршон байдалые бүри орёо болгохо эрид эрилтэнүүдэй, хёмороо зүришэлдөөнүүдэй, бодомжогүй ажал ябуулгын саг бэшэ гээшэ. Хүсэл оролдолгоёо нэгэдүүлхэ гэhэн hанал бодол общество дотор бэхижэжэ байнхай. Энэ hанал бодол дэмжэхэ уряатайгаар шахтернуудай коллективүүдтэ энэ ендэр дээрэhээ хандахые би хүсэнэб. Тиихэ зуураа тэдэнэй үнэн зүбөөр табиhан асуудалнуудые шиидхэхэ хүдэлмэри эсэстээ хүргэгдэхэ ёhотой гэжэ ойлгохо ёhотойбди.

Иимэл даа, нүхэдүүд, орон доторхи мүнөөнэй байдал тухай эгээл хуряангыгаар хэлэгдэhэн hанамжанууд.

II.

ХУБИЛГАН ШЭНЭДХЭЛГЫН ПОЛИТИКА: ДҮЙ ДҮРШЭЛ БА ЕРЭЭДҮЙ

Нүхэдүүд! Партиин XXVII съездын зохёон найруулhан стратегиин үндэhэн шухала заабаринуудай нэгэн хадаа экономикые социальна шэглэлтэй болгохо, тэрэниие хүн тээшэ эрьюулхэ гэhэн заабари байгаа юм.

Эндэ юун хэгдээб? Нэн түрүүн байгууламжын политикада заhабаринууд оруулагдаhан байна. Энэмнай байгша табан жэлэй туршада арадай хэрэглэмжын эд бараа гаргадаг hалбаринуудай ургалтын эршые үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдые гаргадаг hалбаринуудтахиhаа нилээд дээшэ болгоhон байха юм. Хэрбээ манай ниитэ хэрэглэдэг үгэнүүдые хэрэглэбэл, «Б» бүлэг «А» бүлэгэйхиhөө бүри эршэмтэйгээр анха түрүүшынхиеэ хүгжэдэг болоо. Хүндэ сэхэ хабаатай ажахы руу, хүндэ аша туhатай hалбаринууд руу мүнгэ зөөри ехээр үгтэжэ эхилээ. Энэмнай манай асари ехэ экономикодо тон шухала болоно. Ушар тиимэhээ тэрэниие гансашье батадхахын бэшэ, мүн бүри ехээр хүгжөөхын тула бидэ бүхы юумэ хэхэ ёhотойбди.

Үшөө энэ табан жэлэй түсэб дүүргэлгын үедэ социальна hалбариие бусадhаа үлэhэн мүнгэ зөөреэр хангаха гол ёhые усадхахын тула нэмэлтэ алхамууд хэгдэhэн байна. Дүрбэн жэлэй туршада үйлэдбэриин бэшэ барилгада 34 миллиард түхэриг табан жэлэй түсэбэй даабаринуудhаа гадуур үгтэhэн байха юм. Бүхыдөө эдэ зорилгонуудаар 246 миллиардhаа дээшэ түхэриг ашаглагдаhан, үйлэдбэриин бэшэ hалбаринуудта мүнгэ зөөри hомололгын жэлэй дунда зэргын эршэ хоёр шахуу дахин ургаhан гэхэ гү, али 11-дэхи табан жэлэй 4,7 процентhээ байгша табан жэлдэ 8,8 процент хүрэтэр ургаhан байха юм.

Энэмнай нилээд горитой хубилалта болоно. Табан жэлэй туршада тэрэ урдахи табан жэлэйхиhээ 100 миллион дүрбэлжэн метрээр ехэ гэр байра ашаглалгада оруулха арга олгоно. Бидэ анха түрүүшынхиеэ гэр байра барилгын иимэ хэмжээндэ гараба гээшэбди. Социально-соёлой бусад объектнүүдые ашаглалгада оруулалга ехэ болоо. Орон доторнай эдэ жэлнүүдтэ дунда зэргээр жэл бүри урда табан жэлэйхиhээ 38 процентээр ехэ hургуулинууд hууринуудай тоогоор, хүүгэдэй эмхи зургаанууд—10, больницанууд—15, поликлиникэнүүд — 38, клубууд болон соёлой байшангууд—51, худалдаа наймаанай предприятинууд 7 процент ехээр ашаглалгада оруулагдаhан байна гээшэ.

Хүн зониие эд бараагаар хангалгын асуудалые тусхайлан амяарланаб. Эндэхи байдалнай эгээл хүндэ хүшэр байна ха юм. Энэ талаар хэлэгдэдэг бүхы юумэнтэй, эдэ үдэрнүүдтэ үшөө хэлэгдэхэ байха,— эдээнтэй би нэгэдэхэ, эгээл хурса шүүмжэлэлтэй hаналаа нэгэдэхэ аргатай байнаб. Тиигэбэшье, хэрбээ гансал уур сухалаа хүрэхэ болоо hаамнай, энээнhээ эд бараан ехэ болохогүй ха юм. Үнэн зүб сэгнэлтэнүүд, бодомжологдоhон тобшололнууд, бодото алхамууд хэрэгтэй. Имагтал энээниие бидэнhээ совет хүнүүд хүлеэнэ бшуу.

Бодото дээрээ эндэмнай юун болоноб? Хэрбээ тоо баримтануудые абаха болоо hаа, тиихэдээ үнгэрхэдөө үнэ сэнгэй бэшэ, харин бодото дүнгүүдые жэшээлхэ болоо

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ ЭЛИДХЭЛ

(Үргэлжэлэл. Эхниинь 1-дэхи нюурта).

һаа, эдеэ хоолой олон продуктнуудай ба арадай хэрэглэмжын эд бараануудай талаар зарим тэды һайн урагшаа дабшалга харагдана ха юм. Жэшээнь, үнгэрһэн табан жэлтэй сасуулха болоо һаа, жэлдээ дунда зэргээр 26,6 миллион тонноһоо дээшэ орооһо таряа абаһан байнабди. Энэмнай горитой ургалта болоно. Мяха үйлэдбэрилгэ үүсэлэгдэһэн шэгнүүрээр 2,5 миллион тонноор ехэ болоо. Мүн тэрэшэлэн һү, саахарай свекло, наран сэсэг үйлэдбэрилгэ ехэ болоо, тиигэбэшье эндэ үрэ дүнгүүдынь нилээд доогуур байха юм. Бодото дээрээ бүд, трикотаж зүйлнүүдые үнгэтэ телевизорнуудые, магнитофонуудые, холодильнигуудые, хубсаһа угаадаг машинануудые, ажаһуудалай бусад техникэ бүтээн гаргалга хилэ ургаһан байха юм. Оборонно һалбаринуудай амгалан сагай продукци гаргадаг болголгын түрүүшын үрэ дүнгүүд харагдажа эхилээ. Байгша оной январь—май һарануудта эдэ һалбаринуудай предприятинуудта арадай хэрэглэмжын эд бараа гаргалга 22 процентээр ехэ болоо.

Хэрбээ үнгэрһэн үедэ дунда зэргээр эд бараанай эрьесын ургалта жэлдээ 10—12 миллиард түхэриг болодог һаа, байгша табан жэлдэ—20 миллиард түхэриг, харин үнгэрһэн жэлдэ — 38 миллиард болоһон байха юм. Хүн бүхэнэй хэрэглэмжэ ехэ болоо. Эдэ бүгэдэмнай үнэн ха юм. Гэхэтэй хамта хэрэглэмжын дэлгүүр дээрэхи байдал гансашье һулараа бэшэ, харин олон ушарта бүри хүрсадаһан, юрэдөө, тэсэшэгүй шэнжэ шанартай болоод байна гээшэ. Энэмнай — ороной социально-экономическа байдалдахи эгээл түгшүүрилтэй хилэ болоно гэжэ би хэлэхэ байнаб.

Энэмнай юун дээрэһээ болооб гэхэдэ, мүнгэн олзо доход нэн түрүүн эд бараа гаргалгаһаа ехэ түргэнөөр ургаһан байна гээшэ. Энэмнай юунһээ болооб?

Нэгэдэхеэр, предприятинуудай ажахын эрхэнүүдые ба бэеэ даанхай байдалые үргэдхэхэ үедэ ажалай бүтээсын ба салин хүлһэнэй ургалтын тэнсүүриин хойноһоо шанга хиналта үгы болоһон байна бшуу. Олохон предприятинуудта тэрэмнай продукци үйлэдбэрилгын ургалтые горитойгоор ахижа гараа юм. Хоёрдохёор, кооперативна хүдэлөө дэлгэрүүлхэдээ, бүхы юумэн гүйсэд бодомжолоудсогүй байгаа. Кооперативуудай хэһэншье, хэжэ байгаашье ашатай юумэнэй хажуугаар банкда байһан мүнгые бодото мүнгэн болгожо гартаа абаха онол арга бии болоһон байна. Тиихэдээ эндэ хэдэн миллиард түхэригүүд тухай хэлэгдэнэ ха юм. Гурбадахаар, оршон байдалые хубилгаха, капитальна барилгада гурим тогтоохо талаар абтаһан шиидхэбэринүүд дүүргэгдээгүй. Удаан бариха ябадал үргэлжэлһөөр, тиигэжэ материальна нөөсэнүүд дэлгүүр дээрэ гаргагдахын оронд хэндэшье хэрэггүйгөөр орхигдоод байна ха юм. Дүүргэгдээгүй объектнүүд дээрэхи барилгашадта салин хүлһэ түлэхэ мүнгэ зөөри энээндэ нэмэхэ ушартай. Энэмнай баһал хэдэн миллиард түхэриг болоно.

Багшанарта, врачнуудта, бусад бүлэгэй ажалшадта салин хүлһэ, мүн пенси, стипенди дээшэлүүлхэ талаар абтаһан шиидхэбэринүүдые бэелүүлгын мүнгэн олзо доходой ургалтада нүлөөлһэниинь эли ааб даа. Эдэ бүгэдын эсэстэ гансал үнгэрһэн жэлдэ хүн зоной мүнгэн олзо доходой ургалта 64 миллиард түхэригтэ хүрөө юм. Юрэл урда жэлнүүдтэ 12—15 миллиард түхэриг байдаг байгаа бшуу. Иимэрхүү байдал мүнөөшье жэлдэ үзэгдэһөөр.

Иимэ асуудалай табигдахань юрэ ойлгосотой: хүдэлмэридөө эдэ эндүүнүүдые, экономикодо хангалтагүй муу үзэгдэлнүүдые гаргангүй байжа болохо байгаа гү? Тиибэ яабашье, хэрбээ экономическа реформо бэелүүлгэдэ правительствын комплексно гуримаар хандажа шадаа һаань, өөрынгөө оршон байдал, хүдэлмэриин захиргаанай-зонхилолгын онол аргануудые үлөөхэ гэжэ оролдоһон һалбаринуудай, хүтэлбэрилгын хуушанай байгуулалтануудай баалалтада тэрэнэй эсэргүүсэжэ шадаа һаань, эдэ хойшолонгууд нилээд бага байха аргатай байгаа гэжэ сэхэ хэлэхэ хэрэгтэй. Эгээл эндэ Политбюрогой зүгһөө правительствада туһаламжа хүргэгдэхэ, тэрээндэ бүри ехэ эрилтэ табигдаха, дэмжэлгэ үзүүлэгдэхэ байгаа ха юм. Иимэ дохёонууд обществоһоо, экономическа албануудһаа, тодорхойлбол, ЦК-гай Экономическа таһагай зүгһөө ородог байгаа гэжэ хэлэхэ ушартай. Гэбэшье энээнэй болоогүйнь голхормоор. Хэдэн дахин үгэ буляалдаан болобошье, хэгдэхэ ёһотой юумэн бултадаа хэгдээгүй байгаа ха юм. Ушар иимэһээ бидэ орон доторхи бүхы оршон байдалые бүри орёо болгоһон хэрэглэмжын дэлгүүр дээрэхи байдалай хурсадалгын түлөө харюусалга сэхэ дааха ёһотойбди.

Энэмнай манай хүдэлмэридэ горитой һургаал болоно. Эгээл эндэһээ экономическа реформые түргэдхэхэ ба залан сэхээр ябуулха заатагүй хэрэгтэй байһаниинь эли болоно ха юм. Эрдэм-техникын дэбжэлтэ бэлон шэнэ технологи буруушаадаг, ехээр мүнгэ гаргашалха гол ёһо баримталдаг, үрилгэ ба гээлтэ хороолто үүсхэдэг ажахы эрхилэлгын байгуулалтатай саашадаа байжа болохогүй.

Орон дотор урдаһайхидаал адли продукциин хэһэг бүхэндэ, хүгжэнги оронуудайхитай жэшэхэдэ, 2—2,5 дахин ехэ материальна нөөсэнүүд, харин 1,5 дахин ехэ түлишэ ба элшэ хүсэн гаргашалагдадаг байна. Айхабтар олон предприятинууд ашаг үрэгүйгөөр хүдэлнэ. Тэдээндэ гүрэнэй зүгһөө 23 миллиард түхэриг нэмэжэ түлэгдэнэ ха юм! Асари ехэ гээлтэ хоролто таряанай, цементын, металлай, нефтиин, минеральна үтэгжүүлгын, модоной ба бусад олон нөөсэнүүдэй талаар хэгдэжэ байһан тухай би оройдоо хэлэнэгүйб. Ажахы эрхилэлгын иимэ байгуулалтатай гүрэн баян байжа, арад зониинь баян дэлгэр байжа шадахагүй. Ажал хэрэгээ саашадань иимээр эрхилжэ болохогүй. Энэ байгуулалтые һэлгэхэ хэрэгтэй. Тиихэдээ холын ерээдүйдэ бэшэ, харин ойрын сагта арад зоной ажаһуудалай эрхэ байдал горитойгоор һайжаруулжа болохо байха ха юм.

Иигэжэ хубилган шэнэдхэлгын хүгжэлтэ өөрөө, орон доторхи социально-экономическэ байдалай бүри хурсадалга хадаа экономическа байгуулалтада үндэһэн шухала хубилалтануудые хэхэ хэрэгтэй гэжэ бидэниие баадхана бшуу. Эндэ экономикын шэнэ модель: олон түхэлтэй, зөөриин ба ажахы эрхилэлгын элдэб ондоо түхэл янзануудтай, мүнөөнэй дэлгүүрэй гүйсэд байгуулалтатай модель — бүридүүлхэ тухай хэлэгдэнэ гээшэ. Тиигэжэ хүнүүдэй бүтэмжэтэй эдэбхи ба үүсхэл дэлгэрүүлхэ арга нээгдэхэ, ашаа үрэтэй ажалай, экономикын ашаг үрын ургалтын шэнэ хүсэтэй урмашуулхы арганууд байгуулагдаха болоно.

Энэ зорилгые бидэ хубилган шэнэдхэлгын аяар эхин шатада дэбжүүлһэн байнабди. Тиигэбэшье имагтал мүнөө, ажахы эрхилэлгын шэнэ түхэлнүүдые хэрэглэн, хүдэлмэриин зарим тэды дүй дүршэлэй бии болоод байхада, политическэ реформын талаар томо алхамуудай хэгдээд байхада, хэдэ хэдэн шухалын шухала хуулинуудай, түрүүшын ээлжээндэ Зөөри тухай, Арендэ тухай, Газар тухай гэхэ мэтэ, абтаад байхада, бидэ бодото дээрээ дэлгүүртэ шэлжэн оролгын зорилгонуудые бэелүүлхэ аргатай болоо гээшэбди.

Энээнэй тула үшөө олон юумэнэй хэгдэхэ байһаниинь эли ааб даа. Иимэ хүдэлмэри мүнөө ябуулагдажа байһхай. Хэрэглэмжын дэлгүүрые гуримшуулха талаар, мүнгэ зөөриин үлүүе бага болгохо, гүрэнэй бюджет һайжаруулха болон бусад олон талануудаар хойшолуулашагүй хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй болоно.

Мүнөөнэй ажахын жэлые амжалтатайгаар түгэсхэхэ гээшэ манай урда байһан бодото зорилго бшуу. Ажалша коллективүүд, эдэбхи үүсхэл, һүбэлгэн ухаа гарган, байгша жэлэй экономическа үрэ дүнгүүдэй орон доторхи социально-экономическа байдалда һайн нүлөө үзүүлхынь тула бүхы юумэ хэхэ ёһотой.

Теэд юун зоной һанаа зобооноб гэхэдэ, дэлгүүрэй экономикодо оролгын арга замууд тухай асуудал зүбшэн хэлсэхэдээ, энэмнай ажаһуудалай хэм хэмжээ доошолуулгада, общество дотор социальна хубаарилгада хүргэхэгүй гү, социальна үнэн зүб байдал ба хүнүүдые хамгаалалга хангагдаха гү гэжэ һанаагаа зобоно ха юм. Иимэ асуудалнуудые коммунистнууд табина, тэрэ бүгэдын — хүдэлжэ байһан хүнүүдэй болон пенсионернүүдэй, эрэшүүлэй ба эхэнэрнүүдэй, ветерануудай болон залуу хүнүүдэй — һанаа зобсоно. Имагтал правительственна программые бэлдэхэ үедэ тэдэнэй ёһотой нарин нягтаар хаража үзэгдөөгүй дээрэһээ тэдээндэ тон шүүмжэлхыгээр хандалга гараһан байха гээшэ. Эндэ бүхы юумэн гүйсэд эли байха ёһотой.

Нэн түрүүн дэлгүүр тухай. Тэрэмнай хэдэн мянган жэлэй хубилалта—эд бараагаар юрэл андалдалгаһаа эхилээд эрхим һайнаар эмхидхэгдэһэн онол арга хүрэтэр — дабажа гараа гээшэ. Бидэ һанаанһаа абтаһан хандалгануудһаа арсаха, үнэ сэнгэй хуулида түшэглэн, экономическа ябуулгануудые гуримшуулжа һураха ёһотойбди. Тиигэжэ ажахын бүтэмжэтэй эдэбхи гаргахын тула шэнэ хүсэтэ урмашуулгануудые байгуулха ёһотой.

Дэлгүүрэй эрхэ байдалда эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые бодотоор элирхэйлхэ ба тэдэниие аша үрэтэйгөөр хангаха арга олохо, эрилтэ ба дурадхалые тэнсүүритэй болгохо, үйлэдбэриин хүгжэхын тула таарамжатай, байхал ёһотой эрхэ байдал байгуулха арга боломжо нээгдэжэ үгэнэ гээшэ. Юрэнхылэн хэлэбэл, дэлгүүрые гансал зорилго бэшэ, харин экономикын ашаг үрые дээшэлүүлхэ, хүнүүдэй ажаһуудалай хэм хэмжээе һайжаруулха арга хэрэгсэл гэжэ бидэ тоолонобди. Манай экономикые социальна бүри үргэн шэглэлтэй болгохо, тэрээниие хүнэй аша туһануудта тээшэ эрьюулэн хандуулха зорилгые түргэн шиидхэлгэдэ тэрэ туһалха ёһотой бшуу.

Мүнөөнэй ойлгомжоор дэлгүүр хадаа зөөриин нэгэ түхэлэй зонхилолгые арсадаг, тэдэнэй олон ондоо байха эрилтэ, экономическа ба политическэ адли тэгшэ эрхэтэй байха эрилтэ табидаг байна гээшэ. Гүрэнэй предприятинуудшье, кооперативна гү, али акционерна нэгэдэлэй хамтын зөөришье, фермерэй, ремесленнигэй гү, али гэр бүлын ажалаар олдоһон зөөришье—эдэ бүгэдэ общественна демократическа үндэһэ һууринуудые бэхижүүлнэ ха юм. Юуб гэхэдэ, ажалшад үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдэй ба ажалай үрэ дүнгүүдэй бодото эзэд болоно, ашаг үрэтэй хүдэлмэри хэхэ, эсэсэй үндэр дүнгүүдые түйлаха гэжэ өөһэдөө оролдоно ха юм. Эндэ дарлалта мүлжэлгын үндэһэ һуури байхагүй. Ушар иимэһээ, дэлгүүр тээшэ дабшахадаа, бидэ социализмһаа хажуу тээшээ бэшэ, харин общественна арга бодомжолнуудые бүри гүйсэд дүүрэнээр ашаглалга тээшэ дабшана гээшэбди. Энэмнайл хубилган шэнэдхэлгын хараа бодолой удхань болоно бшуу.

Эрдэмэй-техническэ томо, удаан болзороор хараалагдаһан программануудые бэелүүлгын, гол эрдэм ухаа, соёл хүгжөөлгын, ниитэ гүрэнэй социальна болон экологическа программануудай юрэл дэлгүүрэй дура зоргондо үгтэхэгүй байһаниинь эли гээшэ. Гэбэшье тэрэмнай захиргаанай бүдүүлиг даралтаар бэшэ, харин налогууд, процентын ставканууд, хүнгэлэлтэнүүд ба хорилтонуудаар, тамуужанай тарифуудаар дамжан бэелүүлэгдэхэ ёһотой болоно гээшэ. Гүрэнэй экономическа политикын ашаг үрэтэй байхын тула тэрэ ажахы хүтэлбэрилгын арга хэрэгсэлнүүдэй бүхы комплексые шудалха ёһотой.

Дэлгүүрэй харилсаануудые нэбтэрүүлгын асуудалнууд ехэ бодомжотойгоор шиидхэгдэхэ ёһотой. Хүнэй ажал хэхэ эрхые, ажалаа шэлэхэ бодото арга боломжонуудыень хангаһан хуулита актнууд хэрэгтэй. Ойр зуура соо таарамжатай ажал оложо шадаагүй, зүгөөр хүдэлхэ дуратай зониие материальна талаһаань гүрэн дэмжэхэ зэргэтэй. Общество соохи эд зөөриин талаар хубаарилга баһал айхабтар шухала үшөө нэгэ асуудал болоно. Хэрбээ ажалай хубитын шэнжэ шанарһаа болон хэмжээнһээ, талаан бэлигһээ, эдэбхи үүсхэлһээ, хүнэй зохёохы арга боломжонуудһаа дулдыдаһан байбал, эд зөөриин талаар хубаарилга бии байжа магад гээд социализмын ёһо гурим соо багсаамжалагдана. Тэрэл зуура ажал хэнгүй гү, али ажал хэнгүй олдоһон олзо оршодо гү, али хуулита бэшэ хүнгэлэлтэнүүдтэ үндэһэлһэн хубааралгые бидэнэр эрид шууд буруушаанабди.

Үнэ сэнгүүд тухай асуудал —тусхай асуудал болоно. СССР-эй Верховно Советдэ зүбшэн хэлсэһэнэй һүүлээр, эндэ хэлэгдэһэн шүүмжэлхы ажаглалтануудһаа, нэн түрүүн үнэ сэн тогтоолгын реформо тухай ажаглалтануудһаа уламжалан, өөрынгөө шэнэ дурадхалнуудые правительство мүнөө зохёожо байна. Тиигэжэ тон таарамжатай шиидхэбэри олдохо аабза гээд найдахаар.

Өөрынгөө талаһаа нэгэ иимэ юумэ онсолон тэмдэглэхэ һанаатайб: тон һайнаар, тодорхойгоор бодомжологдожо, нэбтэрүүлэгдэһэн социальна хамгаалалтын оньһонуудгүйгөөр худалдаа наймаанай сэнгүүдые шэнэлэн хаража болохогүй. Үнэ сэн дээшэлүүлгэһээ дэлгүүрэй экономикодо оролго эхилжэ яашье болохогүй. Иимэ юумэн болоо һаа, тон буруу.

Би энэ асуудалые зорюута хурсадханаб. Юуб гэхэдэ, тэрэ айхабтар хурсаар обществе соо табигдана. Минии һанахада, дэлгүүртэ орохо талаар замай алхам бүхэнэй удаа дараалан байлгань, түрүүшын ээлжээндэ шиидхэгдэхэ зорилгонуудынь, тактикань, логикань эсэстээ хүрэтэрөө тон һайнаар бодомжологдоогүй байгаа гээд общество соохишье, Верховно Совет дээрэхишье шүүмжэлэл харуулаа. Тиигэжэ үнэ сэн тухай асуудал эгээл гол, дэлгүүртэ оролгые эхилхэ ори ганса хэмжээн мэтээр харагдаа һэн.

Дэлгүүртэ оролготой холбоотой бүлэг хэмжээнүүд соо энэ гол һуури эзэлнэ. Ажахы эрхилэлгын шэнэ түхэл янзануудта, экономическа ажабайдалай шэнэ түхэл маягуудта оролгын тон хүшэр шата дээрэ арад зон социальна талаһаа найдамтайгаар хамгаалагдаха, аша туһань лаб хангагдаха гэһэн найдал хүн бүхэнэй зүрхэ сэдьхэл соо түрүүлхын тулада бүхы юумэ хэхэ ёһотойбди.

Дэлгүүртэ орожо байхадаа, түрүүшын ээлжээндэ абтаха хэмжээнүүдые онсолон илгаха хэрэгтэй. Тиимэһээ гүрэнэй предприятинуудые акцинуудаар хангахада, һүбэлгэн бэрхээр, ухаансараар хэрэг эрхилхэ, наймаа хэхэ, олзо олохо бодото эрхэ байдал бии болгоходо, багахан предприятинуудые, магазинуудые арендэдэ дамжуулан үгэхэдэ, гэр байра, акцинууд болон үнэтэй бусад саарһануудые, үйлэдбэрилгын хэрэгсэлнүүдэй зарим хубиие худалдаа наймаанай оршондо оруулхада, мүнөөдэр хэншье һаалта хэхэгүй.

Эд бараанай болон жасануудай биржэнүүдые бии болголгые түргэдхэхэ, банкын байгууламжые хубилгаха, процентнэ политикые бодото дээрэнь хүдэлгэхэ, илангаяа арадай үргэн хэрэглэмжын эд бараа гаргалгын һалбарида мүрысэн хүдэлхэ үйлэдбэринүүдые болон нэгэдэлнүүдые, бага болон дунда хэмжээнэй предприятинуудые бии болгоходо таарамжатай эрхэ байдал хангаха хэрэгтэй.

Харин хүтэлбэрилгын байгууламжанууд тухай хэлэхэ болоо һаа, дэлгүүрэй экономикын эрилтэнүүдтэй тааралдуулан, тэдэниие хубилгаха шухала. Стратегическэ талаһаа абаад хараха болоо һаа, һалбариин министерствэнүүдые үгы хэхэ, бүри һаяын сагта тэдэнэй тоое үсөөрүүлхэ замаар дабшаха зэргэтэйбди. Гүредприятинуудай ажахын ажал ябуулгые захиргаанай хүтэлбэриһөө, албан зургаануудай зонхилолгоһоо шадаал һаа ехээр амяарлаха хэрэгтэй.

Республикануудай болон нютагуудай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаанудай бэеэ даанан байдалые бодото экономическа удха шанараар дүүргэхэ гээшэ общественна экономическа шэнэ байгууламжые бүридүүлэн бии болгоходо, онсо удха шанартай. Экономическа талаһаа уналгын үйлэ хэрэгүүдэй һүүлэй үедэ хүгжэхэ бүринь ажахын талаар амяараа болохо эрмэлзэл улам бэхижэнэ. Нютагууд хоорондын үнинэй бүридэһэн экономическа холбоонууд һандаргаагдана, натурализацилагдана. Эдэ муу хараа шэглэлтэй үйлэ хэрэгүүд сепаратис эрмэлзэлнүүдээр улам эдэбхижүүлэгдэнэ, националис хараа шэглэл баримталагшадаар хэрэглэгдэнэ.

Республикануудай экономическа эрхэнүүдэй хүсэндөө байха оршон байдал, нэгэн бүхэли арадай ажахын комплекс соо тэдэнэрэй бэе бэетээ харилсалгын ёһо гуримууд союзна шэнэ хэлсээн соо элеэр тодорхойлогдоһон байха ёһотой гэжэ тоолонобди. Зүгөөр тэрэл зуура предприятинуудай экономическа талаһаа сүлөө байдал хизаарлагдаха ёһогүй. Союзна албан зургаануудай зонхилолгые республиканска албан зургаануудай зонхилолгоор һэлгэжэ болохогүй. Харин мүнөө иимэ юумэн үзэгдэдэг болоо. Ажахы эрхилэлгын үндэһэ һуури юун болохо ёһотойб гэхэдэ, бэеэ даанан предприятинуудай сэхэ холбоонууд, эдэ предприятинуудые бии болгоходо хэрэгтэй гэжэ тоолоһон ассоцианууд, ажалша коллективүүд болоно.

Манай экономикын таһаршагүй, нэгэн бүхэли байлга бүхэсоюзна дэлгүүрэй бүридэн бии бололгын тон хэрэгтэй эрхэ нүхэсэл мүн. Тэрээниие бэхижүүлгэ монополизмһаа сүлөөлэлгэ айхабтар шухала зорилго юм. Республиканууд болон нютагуудай экономическа талаһаа хамтаралгые дэмжэлгэ саг үргэлжын удха шанартай эрхэ нүхэсэл болоно. Тиимэһээ тэрэ ехэ ерээдүйтэй юм. Энээниие буруушаагшад горитой алдуу гаргана гээшэ.

Экологическа асуудал тухай тогтожо хэлэхэмни. Энэ талаар байдал орёо болонхой. Зарим нютагуудта шахардуу байдал тогтонхой. Энээнһээ урда абтажа байһан хэмжээнүүд ашаг үрэ багатай байжа, орон соохи экологическа байдалай муудаха ябадалые тогтоожо шадаагүй. Тиимэһээ энэ асуудалда шэнээр хандаха хэрэгтэй. Нэн түрүүн предприятинуудай өөһэдынь харюусалга дээшэлүүлхэ, союзна республикануудай болон нютагай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай эрхэ болон түлөөлэлгэнүүдые дүүрэн хэмжээн соонь хэрэглэхэ, байгаали хамгаалха талаар Хуулинуудые дүүргэлгые шалгаха гүрэнэй болон ниитын хиналта бии болгохо хэрэгтэй. Тэрэл зуура байгаали хамгаалгынгаа ажал ябуулгануудые тааралдуулха шухала. Эдэ бүгэдэ союзна хэлсээн соо һуурияа баһал олохо ёһотой. Газар дэлхэйгээ экологическа аюулһаа аршалан хамгаалхын тулада интеллектуальна болон материальна нөөсэнүүдые, тэрэ тоодо уласхоорондын зиндаадашье нэгэдүүлхэ гээшэ баһал шухала зорилго болоно. Мүнөө зохёогдожо байһан экологиин талаар национальна программын таһаршагүй хубинь боложо, эдэ бүгэдэ оруулагдаха ёһотой.

Совет экономикые элүүржүүлгэ ямар юумэнһээ горитойгоор дулдыдаха байнаб гэхэдэ, ажал хубаарилгын уласхоорондын байгууламжада тэрээниие оруулалгын хайшаагаар ябуулагдаха байһанһаа дулдыдаха юм. Эндэ эдэбхи үүсхэл ехэ хэрэгтэй. Предприятинуудта, нютагуудта, республикануудта эрхэ сүлөөгэй улам ехээр үгтэхэ бүри — энэ замые бидэнэр зүб гэжэ тоолонобди — эдэбхи үүсхэл улам дээшэлнэ, шэнэ хараа бодолнууд мүндэлнэ. Тиигэбэ яабашье анхаралтай байял. Юуб гэхэдэ, энэ юрын бэшэ асуудал ха юм. Бодомжогүйгөөр ажал ябуулхада, олон гээлтэнүүд ушараа. Манай экономикые сагай эрилтээр хубилгахын, шэнэ технологинуудые хэрэглэхын, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхын, продукциие дэлгүүр дээрэ мүрысэхөөр шанартай болгохын тулада айхабтар ехэ юумэ хэхэ хэрэгтэй. Эндэ гол юумэн гэхэдэ, түхэригөө конвертирэлэгдэдэг болгохо ёһотойбди. Һая болотор ерээдүйн, холын сагай юумэн гээд тэрээн тухай хэлэгдэдэг һэн. Харин энэ зорилгые хойшолуулангүй бэелүүлхэ хэрэгтэй. Экспорт хэхэ талаар хүсэ өхэтэй урмашуулганууд, ашаг үрэ багатай импортда, гадаадын үри шэриин ургалгада хаалтанууд хэрэгтэй. Харин капитал хэрэглэхэ талаар хоёр талада ашатай туһатай эрхэ байдал байгуулха шухала.

Дэлгүүртэ оролготой, дэлхэйн ажахын холбоонуудта хабаадалгатай холбоотой зорилгонууд манай гадаадын-экономическа ажал ябуулгада үндэр эрилтэнүүдые табина. Һүүлэй үедэ эдэ асуудалнуудые шиидхэхэ талаар ехэ юумэ хээбди, таарамжатай политическэ заабаринуудые зохёогообди, правительствын талаһаа энэ һалбарида горитой хубилалтануудые оруулаабди гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Дүүрэн эрхэтэй болоһон гадаадын-экономическа албан зургаануудай, предприятинуудай болон нэгэдэлнүүдэй хүдэлмэридэ һүүлэй үедэ горитой алдуунууд гаргагдана гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Түүхэй эд зөөриин, нэн түрүүн нефтиин дэлхэй дээрэхи сэнгүүдэй эрид унаһан ушар юрэнхы байдалда өөрын нүлөө үзүүлээ ааб даа. Тиигэжэ конвертирэлэгдэдэг мүнгэн зөөриин талаар манай олзо оршо хоёр дахин шахуу бага болоо. Иимэ эрхэ байдалда экспортыншье, импортыншье талаар тон ехэ хубилалта түйлаха хэрэгтэй байгаа. Зүгөөр эдэ бүгэдэ хойшолонгуудгүйгөөр үнгэрөөгүй. Энээниие бидэ бултадаа мэдэрээбди. Машина бүтээлгые шэнэдхэн хубилгалга тухай хэлэхэ болоо һаа, олон янзын түхеэрэлгэнүүдые худалдажа абахаяа арсаха баатай болообди. Эдэ бүгэдэ хэрэглэмжын дэлгүүртэ баһал муу нүлөө үзүүлээ. Юуб гэхэдэ, өөрынгөө дэлгүүр эд бараагаар баяжуулхын тулада конвертирэлэгдэдэг мүнгэн зөөриеэ урдань хэрэглэдэг байгаабди.

Гадаадын-экономическа ажал ябуулгатай холбоотой бүхы бүлэг асуудалнуудаар өөрынгөө дурадхалнуудые правительство бэлдэжэ байна. Капиталис оронуудтай холбоо барисаагаа үргэдхэлгэ, СЭВ-эй оршон соо дэлхэйн үнэ сэнһээ уламжалан, валютаар түлбэри хэлгэдэ оролго тухай эндэ хэлэгдэнэ. «Гурбадахи дэлхэйн» оронуудтай манай харилсаа холбоонуудта тодорхой хубилалтануудые оруулха, шэнээр ойлгодог болохо хэрэгтэ эдэ бүгэдэ баһал хабаатай.

Юумэн иимэ байна. Зүгөөр байдал хубилха юм. Тэрэл зуура дэлхэйн дэлгүүр дээрэ гарахадаа, СССР-ые дэлхэйн ажахын харилсаануудта хабаадуулдаг болоходонь, манай кадрнуудай энэ хэрэгтэ хандасые, бодомжыень үндэһөөрнь хубилгаха, ехэ мэдэсэтэй, холые хараха шадабаритай, хэрэг шэнээр эрхилхэ дүй дүршэлтэй болгохо эрилтэ табигдана. Мүнөө дээрээ бүхы юумэн нэгэ иимэ эрилтээр хизаарлагдана: валютна нөөсэнүүдэй 3—5, 10 процентынь үгэгты, тиигэжэ бидэнэр дэлгүүр дээрэ наймаалхабди, хэрэгтэй юумэеэ худалдажа абахабди. Иигээд харахада, юумэн хуу юрын, эли шэнги байна. Эхин дээрээ энэ замаар ябахада болохо, иимэ зарим тэды хэмжээнүүдые абаабди. Зүгөөр гадаадын-экономическа ажал ябуулгые хубилган шэнэдхэлгын бүхы удха шанар иимэ гэжэ ойлгохо болоо һаа, бидэнэр юушье ойлгоногүйбди. Кадрнуудые шэнээр бэлдэхэ, тэдэнэй бодомжололгые хубилган шэнэдхэхэ, хэрэг шэнээр эрхилхэ шадабаритай болгохо хэрэгтэй. Эдэ бүгэдэдэ бидэнэр үшөөл гүйсэд анхарал хандуулнагүйбди. Тиигэжэ гадаадын-экономическа ажал ябуулгые хубилган шэнэдхэлгэ удаарууланагдана, олон ушарнуудта, би энээн тухай хэлээ һэнби, сэхэ гээлтэнүүд ушаруулагдана.

Үшөө нэгэ иимэ юумэ һануулха байнаб. Хэрбээ предприятинуудай экономико шэнэдхэхын тулада гадаадын оронуудһаа худалдагдажа абтаһан бүхы юумые хэрэглэлгэдэ урданайхи мэтээр хандаха болоо һаа, валютаар арай шамай гэжэ худалдагдажа абтаһан юумэнэй олон жэлнүүд соо миин хэбтэхэ, һандарха, хуушарха болоо һаа, дэлгүүр хангаха талаар хүдэлөөгүй һаань, экономикын һалбарида уласхоорондын харилсаануудые хүгжөөһэнэй ашаар түйлагдаха байһан ашаг үрэ, һайн тээшээ хубилалта болохо гэжэ найдахань хүндэ байха жэшээтэй.

Юрэнхы дээрэнь хэлэхэдэ, энэ талаар түргэн, залан шууд хэмжээнүүд, һайнаар бодомжологдоһон, таарлдуулагдаһан, харюусалгатай хандаса хэрэгтэй.

Нүхэдүүд! Партиин XXVII съезд дээрэ хэгдэһэн Тоосоото элидхэл болон ЦК-гай мартын Пленум дээрэ хэлэһэн үгэ соомни урданайхиһаа тон хурсаар аграрна асуудал табигдаһан байгаа. Хүдөө нютагуудай, таряашадай хуби заяантай холбоотойгоор тэрэ табигдаа һэн. Эдеэ хоолой асуудал шиидхэлгын түлхюур эндэ.

Техническэ болон технологическа талаһаа абтаһан зарим хэмжээнүүд энэ асуудал шиидхэхэ бодото арга боломжо бидэнэртэ олгохогүй байшоо. Энэ хадаа арсашагүй эли. Энэ талаар манай партиин шэнэ хараа бодолтой болоһониинь хамтын ажал эмхидхэлгэһээ эхилээд, мүнөө саг болотор таряашадай асуудалай болон аграрна харилсаануудай түүхые залан шуудаар шэнжэлһэнэйн дүн болоно гээшэ. Гансашье аграрна һалбарида хубилалтануудые түйлаха бэшэ, харин таряашанда, хүдөө нютагуудта бүхыдэнь хандасаяа, хүдэлмэришэн ангиин болон таряашадай, хото болон хүдөөгэй хоорондохи харилсаануудаа хубилгаха хэрэгтэй гээд тус шэнж гэ элишэлэн харуулаа һэн. Бодото дээрэнь хэлэхэдэ, аграрна асуудалые нэн түрүүн Ленинэй хайшаагаар ойлгодог байгааб — тэрэ үндэһэлхы ойлгосодоо бусааабди. Иигэжэ хүдөө нютагые социальна талаһаань хүгжөөлгын шэнэ хараа шэглэлнүүдые тодоруулаабди, экономикын гол һалбаринуудай хоорондохи андалдаае адли тэгшэ болгохо, хүдөөдэхи эд зөөриин харилсаануудые эрид хубилгаха хэрэгтэй гэжэ ойлгообди.

Мүнөөдэр, нүхэдүүд, тогтоод байһан байдалые тон зүбөөр сэгнэжэ байхадаа, залан шууд энэ шиидхэбэринүүдэй абтаһанай һүүлээр правительствыншье, республиканскашье, нютагайшье зургаануудай хэмжээгээр бодото хэмжээнүүд абтаагүй байгаа гэжэ мэдэрхэ баатай болонобди. Хүдөө ажахын болон бүхыдөө аграрна һалбариин хүдэлмэрилэгшэд мүнөөдэр юундэ иимэ эрид шууд, шүүмжэлхы хараа шэглэлтэй байнаб гэжэ ойлгоноб. Манай хүдөө ажахые социальна талаһаань улам һайнаар хангаха, материально-техническэ үндэһэ һууриинь саашадань бэхижүүлхэ гээшэ мүнөөдэр айхабтар шухала. Энэ талаар гол хараа шэглэлээ съезд дээрэ зохёохо хэрэгтэй. Хүдөөдэ, аграрна һалбарида финансова болон материальна айхабтар ехэ дэмжэлгэ үзүүлхэ хэрэгтэй гээд элдэб ниитын форумууд дээрэ таряашадай табидаг асуудалай зүб байһаниие мэдэрхэ ёһотойбди.

Энээниие хайшан гэжэ бэелүүлхэ гээшэбибди? Бидэнэртэ нэгэ иимээр хандажа һуранхай: үгэ, шэнээр хубаарила, бюджедһээ үгэ! Захиргаанай-хубаарилгын иимэ онол арга мүнөө таарамжагүй болонхой гээшэ ааб даа. Хүдөө нютагуудые һэргээлгын асуудалые экономическа онол аргануудаар шиидхэхэ хэрэгтэй — хото болон хүдөөгэй хоорондохи андалдаае адли тэгшэ болгохо; хүдөө нютагуудта, агропромышленна комплексдо бүхыдэнь зорюулагдаһан экономическа болон социальна нөөсэнүүдые байгуулха; хүдөө ажахын техникэ үйлэдбэрилэн гаргадаг промышленностиие демонополизацилха; ажахы эрхилэлгын олон ондоо түхэл янзанудай эрилтэнүүдтэ харюусама машинануудые бии болгохо.

Хүдөө нютагуудые хүгжөөлгэдэ горитой мүнгэн зөөри үгэлгые хангаха аргатай хуулита актнуудые болон правительствын тогтоолнуудые баталан абаха гээшэ баһал шухала. Хуули зохёолгын талаар эдэбхи үүсхэл болгон, СССР-эй Верховно Советдэй урда тус асуудал табихые дурадханаб. Энэ талаар хараа бодолоо партиин үмэнэһөө бүхы оронойнгоо урда элишэлэн харуулха зэргэтэйбди. Обществомнай хүдөө нютагуудта туһалха ёһотой. Манай хүдөө нютаг, аграрна һалбари мэтээр бодото дэлгүүртэй оршон байдалда, экономическа эрхэ сүлөөдэ хэрэгтэй арадай ажахын нэгэшье һалбари манда үгы юм гэжэ онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Тиимэһээ энэ эрхэ сүлөөгэй үгтэхынь тулада бүхы юумэ хэхэ шухала.

Хүдөөдэхи үйлэдбэриин харилсаануудые үндэһөөрнь хубилган шэнэдхэхэ гол зорилго ЦК-гай мартын Пленум табиһан байгаа. Энээнгүйгөөр бодото экономическа эрхэ сүлөө олдохогүй. Хэрбээ экономическа харилсаануудай хубилгагдаагүй һаа, таряашанай ажалые урмашуулха талаар шэнэ хэмжээнүүдэй абтаагүй һаа, таряашанай бодото байдалай хубилаагүй һаа, газар дээрэ тэрэнэй бодото эзэн болоогүй һаань, ямаршье ехэ мүнгэ һомолходо туһа болохогүй гэжэ мүнөөдэр үшөө дахин мэдүүлхэ байнаб. Тиимэһээ ЦК-гай мартын Пленумэй хараа шэглэлдэ үнэн сэхэ байһанаа тус съезд дээрэ баталха ёһотойбди.

Эдэ бүгэдэһөө уламжалан, олон ондоо һанамжануудые үүсхэһэн, элдэб зорилгоор хэрэглэгдэжэ байһан нэгэ асуудал тухай тогтохо байнаб. Энэ хадаа колхоз болон совхозуудта хандалга тухай асуудал болоно. Аграрна шэнэ политика тэдэнэй мүнөө бии байһаниие һэжэгтэ оруулна гээд зариман хэлэдэг болоо. Зүгөөр энэ аграрна шэнэ политикын гол удха юуб гэхэдэ, газар дээрэ ажахы эрхилэлгын бүхы түхэл янзануудта адли арга боломжонуудые олгохо гэһэн эрмэлзэл мүн. Эдэ түхэл янзануудай алинииньшье хэр ажал ябуулха аргатай болон ашаг үрэтэй байһанаа харуулаг лэ. Эдэ бүгэдэдэ манай залан шууд хандаса иимэ. Тиимэһээ хамтын ажахынуудые бүхыдэнь үгы хэхэ гэһэн эрилтые бидэнэр буруушаанабди.

Шадамар бэрхээр ажахыгаа эрхилдэг, социальна талаһаа эрхимээр ажалладаг, таряашадай һайнаар ажаһууха эрхэ байдал хангадаг, обществодо хэрэгтэй ехэ продукци үйлэдбэрилэн гаргадаг колхоз, совхозуудта али болохоор туһалха хэрэгтэй гэжэ һанагдана. Тиимэһээ эдэ ажахынууд шэнэдхэгдэжэ байһан совет хүдөө нютагуудай таһаршагүй хубинь болохо байна. Харин хэдэн арбаад жэлнүүд соо ажахыгаа муугаар эрхилдэг, гаргаша хэдэг, тэдхэмжэ ходо абажа байдаг колхоз, совхозууд эрид шуудаар хубилгагдаха ёһотой. Гадна эдэ ажахынуудай хүтэлбэрилхы аппарат эд зөөриин харилсаануудые хубилгахада, ажахы эрхилэлгын шэнэ түхэл янзануудые хэрэглэхэдэ, һаалта хэдэг.

Газарай реформо тухай үшөө нэгэ тон шухала асуудал. Газар тухай Хуули мүнөө дээрээ хэрэглэгдэнэгүй гэжэ сэхэ хэлэхэ байнаб. Эдэ бүгэдэ үни сагта бүрилдэһэн хүтэлбэрилхы байгууламжануудһаа, захиргаанай-ажахын аппарадай хараа бодолһоо гансал дулдыдана бэшэ, харин хүдөөгэй зониие таряашан бэшэ болгохо, хүдэлмэрилэгшые газарһаа болон үйлэдбэрилгын хэрэгсэлнүүдһээ таһалха, ажалай түлөө лаб түлбэриин эсэсэй дүнгүүдһээ дулдыдангүй үгтэдэг байха үеһөө эхитэй хуушан психологиһоо, хуушан хараа бодолһоо үндэһэтэй.

Тиимэһээ эрид шууд хэмжээнүүдые абаха гээшэ айхабтар шухала болонхой. Бүхы хүдөө ажахые хамтын ажахынууд болгоһондол адляар «бүгэдэниитын арендизаци» үнгэргэхэ гээд хэншье дурадханагүй. Арендэ коллективүүд бии болгохо талаар даабаринуудые үгэхэ гэжэ хэн нэгэн оролдоогүй ааб даа гээд найданаб. Энэ хадаа ехэ тэнэг ябадал болохо байгаа. Хамтын ажахынуудые эмхидхэлгын үедэ иимэ ябадал гаргахада, айхабтар ехэ гээлтэнүүд ушараа, гашуудалта хэрэгүүд болоо. Тэдээнэй хойшолонгуудһаа мүнөө болотор һалажа яданабди. Газар тухай Хуулиие бодото дээрэнь бэелүүлгын оньһо бии болгохо гээшэ гол шухала асуудал болоно. Хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд, нэн түрүүн арендаторнууд, арендаторнууд болохоёо байһан зон, олон хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэд тус асуудал ехэ хурсаар табина. Эрхэ сүлөөтэйгөөр таряашанай ажал эрхилхэ дуратай зоной урда гараһан бүхы бэрхэшээлнүүдые болон хаалтануудые зайсуулха хэрэгтэй. Газар тухай Хуули залан шуудаар хэрэглэгдэхэ ёһотой. Энэ талаар Советүүдэй шэнэ эрхэ түлөөлэлгэнүүд нэн түрүүн тон дүүрэнээр хэрэглэгдэхэ зэргэтэй болоно гээшэ. Эдэ бүгэдэ Советүүдэй сэхэ дүүргэхэ уялга ха юм.

Газарай реформын ябаса тухай асуудал Президентскэ советэй ойрын заседаниинуудай нэгэндэ хаража үзэгдэхөөр бэлдэгдэнэ гэжэ мэдээсэхэ байнаб.

Нүхэдүүд! Тоосоото хугасаада, илангаяа һүүлэй үедэ, нацинууд хоорондын харилсаанууд муудаһан байна. Бидэ энэ асуудалай удха шанарые абаһаар ойлгоогүйбди, ямар аюултай байһыень саг соонь хараагүйбди. Шиидхэбэринүүдыень хэр дүүргэһэн тухайгаа тоосожо байһан КПСС-эй XXVII съезд дээрэ эдэ асуудалнууд үни хада шиидхэгдэһэн, энэ хэрэг гэмгүй һайн шэнгеэр хаража үзэгдэһэн байгаа гэжэ таанад һанана ёһотойт. Гэбэшье ажабайдал шанга һургаал үгөө. Гэмгүй һайн байдалтайбди гэжэ һанагдадаг байһан үни удаан жэлнүүдтэ суглараһан гайтай асуудалнуудай гаража ерэхэдэ, бидэ бэлэн бэшэ байгаабди.

Эндэ олон юумэн хүдхаралдаа, энэ асуудалые юрьеэнэй болгохо гэнэгүйб. Хубилган шэнэдхэлгын ба олондо мэдээсэлгын үедэ үндэһэ яһатадай өөрынгөө мэдэрэл һэргээхэ һайн эрхэ нүхэсэлнүүд байгуулагдаа бшуу. Энэ болохотой һайн хэрэгые дэмжэхэл хэрэгтэй. Гэхэтэй хамта үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые тараан тодхологодо, соёлой-национальна политикада, тэрэ тоодо ороной зарим регионуудта үндэһэн хэлэнүүдые хүгжөөхэ, социальна асуудалнуудые шиидхэхэ талаар хэгдэһэн алдуу эндүүнүүд, тэдэнэй адли тэгшэ бэшэ хүгжэлтэ, демографическа ба экологическа хубилалтанууд гэхэ мэтэһээ үндэһэлэн шиидхэгдээгүй асуудалнууд ба зүрилдөөнүүд элирһэн байгаа. Эндэ түүхын, шажанай талаар шалтагаануудшье байһан. Үни хада бүхэли арадууд тушаа хэгдэһэн гэмтэ ябадалай түлөө бидэ гэмээ амсаха болонобди.

Засагай түбэй ба нютагай зургаанууд түрүүшын үедэ эдэ асуудалнуудта ёһотой анхаралаа хандуулаагүй гэжэ сэхэ мэдэрхэ хэрэгтэй. Буруу һүргэдэг али болохо хүсэнүүд — сепаратистнууд, хэтэрһэн националистнууд, эдилгэ абадаг этэгээдүүд энээниие һамбаашалһан байна. Зарим ушарнуудта национальна асуудал ба нацинууд хоорондын харилсаанууд шанга байдалда ороо. Этническэ үндэһэ һуури дээрэ шуһата тулалдаанууд болоһон, олон хүнүүд алуулһан байха. Нютагһаа зугадаһан хүнүүд бии, олон мянган хүнүүд һууриждаһан газараа орхижо, гараха баатай болоо, тэнэжэ ябана, хүшэр хүндэ байдал гээшые үзэнэ. Эдэ бүгэдые тэсэхээр бэшэ, бүхы орон соохи хүнүүдэй һанаае зобооно.

Манай олон үндэһэ яһатанай гүрэн соо амгалан тайбан, эбтэй эетэй байдал һэргээхын тулада хэмжээнүүдые абаха үндэһэ баримтатай эрилтэнүүд засагаархидай нэрэ дээрэ ерэжэл байдаг. Иимэ эрхэ байдалда зарим коммунистнуудай интернационализмын туршалга гаража шадаагүй байһаниинь халагламаар. Үсөөн бэшэ коммунистнууд баалалтада ороо, сепаратистнуудай ба үндэһэ яһатанай хоорондо хёмороо үүсхэгшэдэй уряалаар ябаха гээшэ хэды аюултайб гэжэ ажалшадые үнэншүүлхэ үндэһэ баримтануудые арад зондоо харуулжа шадаагүй. Харин иимэ үндэһэ баримтанууд яһалашье бии һэн. Политическэ хүдэлмэридэ алдуу эндүүнүүдые хээ, нацинууд хоорондын харилсаа-

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ ЭЛИДХЭЛ

[Эхиниинь 1-дэхи нюурнуудта].

[illegible]

прокуратурада, милицидэ ба сүүдүүдтэ ямар нэгэн шалтагаанаар hаад хэдэг hунгагдадаг зургаануудай нүлөөн доро тэдэнэршье ороhон байха. Мүнөө иимэрхүү баримтанууд олон бии.

Нүхэдүүд, иимэ байдалтай эбсэжэ болохогүй. Иигэжэ холо ошохобди. Хуули хамгаалгын зургаануудые хашаха али болохо ябадалые бидэ буруушаанабди гэжэ партийна организацинууд манай олониитын урда мэдүүлхэ зэргэтэй. Олоной олониитэ баhал иимэ hанамжатай байха гэжэ этигэнэб.

Гурбадахинь. Эрхэ хуули хамгаалдаг органуудые саашадань бэхижүүлхэ, бүхы шухала хэрэгтэй юумээр тэдэниие хангаха, хүдэлмэрилэгшэдэйнь материальна байдалые hайжаруулха хэрэгтэй гэжэ бидэнэр тоолонобди. Дашарамдуулан хэлэхэдэ, энэ талаар түрүүшын алхамууд хэгдэжэ, совет хүнүүд иимэ хандасые дэмжэнэ. Олон Соведүүд бүри милициин, хуули уримай органуудта бодото дэмжэлтэ үзүүлхын тулада өөрынгөө харьяата дэбисхэр дээрэ нэмэлтэ арга боломжонуудые оложо үзэхэ гэжэ шиидхэнхэй юм. Гэбэшье эдэ бүгэдые бэелүүлхэдэ, захиргаанай органууд хуули ёhо бэхижүүлхэ, хүн бүхэнэй эрхэ болон сүлөө хамгаалха талаар бүри аша үрэ ехэтэй ябуулгануудые бэелүүлхэ бэзэ гэжэ манай хүнүүд найдана.

Баhа нэгэ, нүхэдүүд, хэлэхэ зүйл байна. Орон доторнай хуули буса үзэгдэлнүүдтэ тэсэшэгүй оршон байдал байгуулагдаха ёhотой. Олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд эндэ ехэ юумэ хэхэ аргатай, [illegible]

[illegible] гын үеын хуули ёhогүй байдалда хохидоhон хүнүүдэй хэрэгүүдые дахин хаража үзэхэ хүдэлмэри хадаа түүхын үнэн зүбые арад зоной зүгhөө олохо хэрэгтэ айхабтар шухала шатань болоhон байна. КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой комиссиин ажал ябуулгын ашаар олон мянган коммунистнууд, парти болон гүрэнэй томо хүтэлбэрилэгшэд, хүдэлмэришэд, таряашад болон интеллигентнүүдэй партийна болон эрхэтэнэй нэрэ хүндэнь наhа барахаайнь hүүлээр hэргээгдээ гээшэ. Хүн зониие баалажа коллективизаци хэхэ, бүхы орондо айхабтар гашуудалта хойшолонгуудтайгаар хүдөө нютагуудые ёhото таряашадгүй болгохо гэhэн политикада Центральна Комитет өөрын ёhото шанга сэгнэлтэ үгэhэн байна. Гэбэшье энэ хүдэлмэриие бидэнэр дүүргээдүйбди, тэрэ үргэлжэлүүлэгдэхэ ёhотой гэжэ би тоолонob.

Үнгэрhэн сагайнгаа ямар юумэнhээнь бидэнэр эрид шууд арсанабибди, ямар юумые ерээдүйдэ абажа ошохо дурагүйбибди гэжэ съездэ зорюулагдаhан программна мэдүүлгын проектдэ, мүн хубилган шэнэдхэлгын үеын бусад олон ондоо документнүүд болон хэлэгдэhэн үгэнүүдтэ яhала дэлгэрэнгыгээр хэлэгдэhэн байна. Гэбэшье Октябриин hүүлээр манай арадай хэhэн бүхы юумые илгадгүй бүлтыень арсаха ябадалые буруушаанабди, тиин социалис үзэл сурталаар зоригжуулагдаhан совет хүнүүдэй үетэн бүхэниинь ехэ габьяатай гэжэ тоолонобди. Тэдэнэр ороноо баян дэлгэр, соёл болбосоролтой, сэсэглэн hалбаранги болгохо гэжэ хүсөөд, хүсэ шададаашье, [illegible]

[illegible] табихань буруу. Искусствые дэлгүүрэй hабарта үгэжэ болохогүй. Юундэб гэхэдэ, уран ажалтан үнөөхил баhа эрхэ сүлөөгүй, үнөөхил дулдыдангы болохо, харин общество сэдьхэл бодолой талаар ехэ гээлтэдэ ороха юм. Зохёохы ажалай талаар эрхэ сүлөө байха ёhотой гэжэ мэдэрхэ зуураа, бидэнэр хүниие hандаргаhан доромжолдог искусствые буруушаанабди гэжэ парти мэдүүлнэ. Искусствада цензура байха ёhогүй, гэбэшье зохёохы ажалтан арад зоной үмэнэ сэдьхэлэй харюусалгатай байха ёhотой.

Совет соёлой болон искусствын ажал ябуулагшад съездэ зорюулhан бэшэг үсэгэлдэр толилбо. Тиихэдээ обществодо амин шухала эдэ бүхы асуудалнуудые шиидхэлгэдэ шэнэ хандасануудые оложо батадхахын тулада бүхы нүлөөгөө, бүхы моральна болон материальна хүсэеэ хэрэглэхыень партиие уряалба. Арад зоной оюун сэдьхэлэй байдал тухай hанаагаа зоболгоор нэбтэрhэн энэ уряада харюусаха гээшэ манай нангин уялга мүн. Соёл болон искусство, мүн хүнэй сэдьхэлые хамгаалха гээшэ манай эгээл түрүүшын ээлжээнэй программна зорилгонуудай нэгэн болохо ёhотой гэжэ бүхы делегадууд хэлэхэ байха гэжэ этигэнэб.

Нүхэдүүд! Хубилган шэнэдхэлгын программые зохёохо доо, манай ороной гадаадын эрхэ байдалые үндэhөөрнь хубилгаагүй hаа, шэнэдхэлгые түйлахын аргагүй гэжэ бидэнэр ойлгодог байгаабди. Харин тиихын тулада манай хандасануудые хубилгахэ дэлхэйдэ уласхоорондын шэнэ политика дурадхаха хэрэгтэй байгаа.

Дэлхэйн хоёрдохи дайнай hүүлээр социальна, национальна, экономическа, политическэ, технологическа, научна, экологическа, демографическа асари ехэ хубилалтанууд болоо юм. Тэдэ хадаа 70-аад онуудай эхэн багаар бүхы хүн түрэлтэнэй түхэл шарайе хубилгажа, гүрэнэй ажаhуужа байха бүхы үндэhые ондоо болгоо юм. Шэнэ болбосорол мүндэлнэ. Тэрэ хадаа бүхы дэлхэйдэ ушаруулагдажа байгаа аюулнуудые дабажа шадангүй hүнэхэ, угы гэбэл хамтаараа байха шанараараа шэнэ дүримүүдые, дэлхэйн тад ондоо шэнэ политика бүрилдүүлхэ ёhотой болобо.

Мүнөөнэй уласхоорондын байдалые шэнжэлэн, буу зэбсэг хуряаха гээшые өөрынгөө хараа шэглэл болгон, тиин гадаадын шэнэ политика бэелүүлгэдэ зэрим тэды дүй дүршэлтэй болоод байхадаа, уласхоорондын ажал ябуулгын гурбан иимэ гол шухала зүйлнүүд зүб байна гэжэ бидэ этигэбэбди.

Нэгэдэхеэр, өөрынгөө аюулгүй байдалые бусадай аюулгүй байдалые хохидуулан хангажа болохогүй, бусадай аша туhые хохидуулан, өөhэдынгөө аша туhые хамгаалжа болохогүй, бусад арадууд болон гүрэнүүд хэрэг байдалаа яажа зохёохо, бэелүүлхэ ёhотойб гэжэ бусадhаа hайнаар мэдэнэб гэжэ hанажа болохогүй. Арад бүхэн алибаа юумэ hунган абаха эрхэ сүлөөтэй байха гээшые мэдэрэлгэ хадаа дэлхэйн шэнэ гурим бии болгохо үндэhэн шухала нүхэсэл мүн. Хоёрдохёор, hалбаран хүгжэнги, эрхэ сүлөөтэ, демократическа обществые гансаараа байгуулхын аргагүй, өөрынгөө замые бусадай ниитын хүгжэлтын замда зүрюулэн табижа болохогүй. Хамтаараа хүгжэхэ, хамтаараа зохёохо, хамтаараа харилсан ажаллаха гээшэ үе шатымнай эрилтэ болоно. Гурбадахяар, манай арадай ажахые дэлхэйн экономикодо оруулалга имагтал манай өөрын экономикые шэнэлхын тулада хэрэгтэй бэшэ, харин хэзээшье эрьен тэхэришэгүй түүхын амгалан үе шатын материальна үндэhые бусад арадуудтай хамта байгуулхын, хүн түрэлтэнэй бүхэдэлхэйн асуудалнуудые шиидхэхын тулада хэрэгтэй юм.

Энээнтэй дашарамдуулан хэлэбэл, манай бусадтай нэгэдэлгын холын хараата шэглэлнүүдэй нэгэниинь ямар бэ гэхэдэ, сэрэгэй үйлэдбэриие амгалан замда оруулха талаар харилсан ажаллаха ябадал болоно. Америкэ, Италиин хүн зонтой, немецүүдтэй, бусад ондоо яhатануудаар энэ талаар холбоо тогтоонхойбди. Тиин бусад оронуудтай нэгэдэлгэдэмнай энэ ажал хадаа түрүү hуури эзэлжэ болохо, юундэб гэхэдэ бидэнэр үндэр хэмжээнэй технологинуудтайбди, мүн эрхим эрдэмэй шэнжэлэлгэнүүд манда бии, тэдэмнай али алиндаа ашагтай байха үндэhөөр манайшье партнернуудые hонирхуулха юм. Манай эрдэм ухаанай болон техникын талаар бии байгаа эгээл мүнөө үеын үйлэдбэринүүдые сэрэгэй бэшэ продукци гаргалгада тон богонихон болзор соо хабаадуулха ашаг үрэтэй замуудай нэгэн эндэ байна. Харин уласхоорондын политикын талаар абажа харабал, буу зэбсэг үрдилдэн гаргалгые эгээл эдэбхитэйгээр үүсхүүлжэ байhан hэжэг түрэхэ, бэе бэедээ этигэхэгүй ябадалай hулархань айхабтар шухала байна.

Конверсиин гэхэ гү, али сэрэгэй үйлэдбэриие амгалан сагай продукци гаргалгада оруулха талаар гүрэнэй программын бэлэдхэгдэжэ байhан дээрэhээнь энэ ехэ асуудал тухай дэлгэрэнгыгээр хэлэхэгүй байнаб. Гэбэшье [illegible] хадаа айхабтар ехэ гүрэн түрэн удха шанартай хэрэг гэжэ хэлэхэ ёhотойб. Энээниие бэелүүлхын тулада hайса бодожо үзэhэн шиидхэбэринүүдые абаха хэрэгтэй. Эрдэм ухаанай кадрнуудай, үйлэдбэриншье хүсэ шадалаа ухаатайгаар ашаглажа шадаха ёhотойбди. Түрүүшын үедэ эндэ гаргагдаhан алдуунуудhаа hалахын тулада hайн хүдэлхэ ёhотой болонобди.

Шэнэ хандасануудта үндэhэлhэн политика, шэнэ бодомжын хэмжээгээр дэбжүүлэгдэhэн үүсхэлнүүд уласхоорондын байдалые нилээд hайжаруулаа. Дэлхэйн дайнай аюулые холо болгоо. Тиин сэрэгэй гаргашануудые хороохо, мүнгэ зөөриеэ амгалан хэрэгүүдтэ зорюулха арга боломжо бидэнэй урда нээгдэбэ.

Хубилган шэнэдхэлгэ болон шэнэ бодомжын ашаар СССР США хоёрой хоорондын харилсаанда эрид хубилалта болоо. Бидэнэр бэе бэетээ зүришэлдэн, буу зэбсэг үрдилдэн бүтээхэ талаар мүрысэжэ байhанаа, үгээ ойлголсолгын замда орообди, харин хэдэн асуудалаар бүри хамта ажаллажа эхилhэн байнабди. Эдэ бүгэдэ дэлхэйн бүхы байдалые hайн тээшэнь хубилгажа, хүн түрэлтэнэй ажабайдалда хэзээшье урдань үзэгдөөгүй амгалан үе тээшэ хүдэлөөнэй эхи табиhан байна.

Хитадтай харилсаамнай гүримшуулагдаа. Энэ хадаа агууехэ хоёр арадташье, бүхы дэлхэйдэшье айхабтар ехэ удхэ шанартай.

Европо болбол эгээл галзуу «хүйтэн дайнай» болодог, мүн буу зэбсэгэй талаар бэе бэедээ зүрилдөөд байhан газар байгаа юм. Харин мүнөө тэндэ буу зэбсэг, тэрэ тоодо ядерна зэбсэгые бодотоор хуряаха хэрэг анха түрүүшынхеэ эхилбэ бшуу. Манай гүрэнэй бүхы түүхэдэ бидэнэр түс түбиин олонхи оронуудтай иимэ hайн, бэе бэедээ hайнаар хандалгын харилсаатай хэзээшье байгаагүйбди. Ниитэ Европын хэрэг хадаа хэдэн арбаад элдэб орон болон арадуудай гүрэнүүдэй хоорондын харилсаанай түүхэдэ хэзээшье байгаагүй түхэл янзые байгуулжа эхилбэ. Экономическа, соёлой, экологическа болон информационно ниитэ газар дайда байгуулха асуудал эндэ мүнөө ээлжээндэ табигдаад байна. Эдэ бүгэдэ хадаа манай уласхоорондын шэнэ политикын, харилсан ажаллалгын ашаар түйлагдаа.

Зүүн Европодо гүнзэгы хубилалтанууд болоно. Тэндэтнай «социализм hалан hандаржа байна» гэжэ хэлэхэдэнь, бидэ урдаhаань ямар «социализм» тухай хэлэнэт гэhэн асуудал табидагбди. Бидэнэй өөhэдымнай арсаhан, сталинска авторитарно-бюрократическа системын нэгэл янзань бодото дээрээ байhан социализм гү? «Тэндэhээ огто тулалдангүйгөөр гаража байнат» гэжэшье бидэниие зэмэлдэг. Тиихэдээ урданайхидал адли арганууды хэрэглэгты гэhэн зүбшэл үгэнэ гээшэ гү? Теэд бидэ тэдэнhээ эрид шууд арсаабди, тэдэниие эрид шууд буруушаанабди.

Үнэхөөрөөшье, эдэ оронууд социально-экономическа хүгжэлтэдөө хайшаа ошохоб гэhэн асуудал бии байна. Теэд энэ асуудал хадаа арадуудай өөhэдынь hунган шэлэхэ асуудал ха юм. Харин бидэнэр hунган шэлэлгын эрхэ сүлөө гэhэн гол ёhые баримталдаг байгаабди, саашадаашье шангаар баримталхабди. Энэмнай дэбжэлтын шанга эрилтэ, бүхы мүнөөнэй соёл болбосоролые бүтэн үлөөхэ эрхэ нүхэсэл болобо ха юм.

Бидэнэр Зүүн Европын оронуудтай мүнөө, мүн саашадаашье харилсаагаа яажа байгуулха ёhотойбибди? Тэдээнтэй hайн хүршэнэр лэ байха ёhотойбди. Имагтал географи бэшэ, харин түүхэшье бидэниие тиимэ болгоо ха юм. Илангаяа дайнай hүүлээр манай түүхэдэ үнэхөөрөө hайн, үнэтэ зүйлнүүд олон бии байгаа. Тэдэ оронуудые фашизмhаа сүлөөрүүлхэ хэрэгтэ СССР-эй шиидхэхы үүргэ дүүргэhэниинь, тиигээд тэрэнэй hүүлээр тэдэндэ нэгэтэ бэшэ үнэн зүрхэнhөө туhалhаниинь арадуудай зүрхэ сэдьхэлдэ үлэжэ, манай харилсаанай саашанхи хүгжэлтэдэ дулдыдангүй байха арганьгүй. Тэрээнhээ гадна, хоёр талын экономическа болон политическэ аша туhа бии байна. Энэ гол зүйл юм. Тэрэ бидэниие амгалан Европо тээшэ дабшалтадамнай ойртуулна, «ниитэ гэр» барилгадамнай туhална. Варшавска договорые хубилган шэнэлхэ гэhэн эрмэлзэл хэн хэндэмнайшье байна. Энээн тухай Москвада hаяхан урда болоhон ПКК-гай зүблөөн дээрэ үгээ ойлголсоhон байнабди. Иигэжэ hайн дураараал, бэе бэедээ ашатай туhатай байха, бэе бэеэ хүндэлхэ, харилсан ажаллаха гэhэн үндэhөөр лэ тогтоогдоhон харилсаанууд эгээл бата бэхи байха ха юм.

Парти болон арад зон гадаадын шэнэ политикые үндэрөөр сэгнээ. Тэрэ хадаа XIX партийна конференциин документнүүдтэ, СССР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи съездын тусхай тогтоол дотор hайшаагдажа батадхагдаhан байна. Манай шэнэ хандасанууд болон бодото алхамууднай айхабтар ехэ суурятай байжа, бүхы дэлхэй дээрэ дэмжэгдээ. Тиин партиин болон совет гүрэнэй зохёогоод бэелүүлжэ байгаа гадаадын политикын хараа шугамые муудхаха гэhэн hэдэлгэнүүдые эрид шууд буруушаанабди.

Эдэ жэлнүүдтэ уласхоорондын оршондо түйлагдаhан элитэ үрэ дүнгүүдые үнэн зүбөөр сэгнэхэ зуураа КПСС-эй XXVIII съезд шэнэ бодомжодо үндэhэлhэн гадаадын политическэ хараа шугамай хэлбэришэгүй байхыень манай ороной болон бүхы дэлхэйн арадуудай үмэнэ үшөө дахин гэршэлхэ гэжэ hананаб.

Энэ хараа шугамнай яахадаа ехэ аша үрэтэйб гэхэдэ, хүн түрэлтэнэй ехээр сэдьхэн болгожо байгаа зүйлнүүд, hанаа зоболго болон этигэл найдалнуудынь тэрээндэ харагдаа бшуу. Гэхэтэй хамта, манай политика яахадаа ехэ аша үрэтэйб гэхэдэ, тэрэ хадаа таhаршагүй хубинь болохо Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэй манай гүрэнэй хүсэ шадалаар хангагдана бшуу. Энэшье бүгэдэндэ мэдээжэ зүйл. Шэнэ hанал бодолнуудай, бүтэмжэтэй үүсхэлнүүдэй агууехэ гүрэнүүдэй нэгэнэйнь дурадхаhаниинь айхабтар ехэ удха шанартай байгаа. Тиигээд тэрэ гансал тиигэжэ мэдүүлээ бэшэ, харин шэнэ hанал бодолнуудаа баримталдаг байhанаа бодото хэрэг дээрэ бэлээ.

Энээнэй айхабтар үнэншэмэ гэршэнь хадаа манай бэеэ хамгаалгын суртал болоно. Энэ сурталайнгаа үндэhөөр бидэнэр сэрэгэй ехэ реформо хэхээр бэлдэжэ байнабди. Съездын программна мэдүүлгэдэ тэрэнэй гол ёhонууд батадхагдаха бэзэ гэжэ найданаб. Партимнай саашадаашье армияа дэмжэдэг байха гэжэ хэндэшье ажаг hэжэг байха ёhогүй. Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй зэргэнүүдтэ Эхэ орондоо алба хэхэ хэрэгтэ бэеэ зорюулhан хүнүүдтэ онсо анхарал хандуулагдаха ёhотой. Арми гээшэмнай харюусалгатай, харин олон ушарта аюултайшье гүрэнэй хүдэлмэри хэжэ байдаг олон миллион хүнүүд шуу.

Нүхэдүүд, тон тобшоор хэлэхэдэл, үнгэрhэн үедэ хэhэн ажалаймнай гол дүнгүүд иимэ байна.

Бидэнэр өөрынгөө арад зоной аша туhын, ерээдүйн түлөө урдань үзэгдөөгүй асари ехэ хэрэгтэ үнэхөөрөө оронхойбди. Дутуу бодоhон зүйлнүүд, алдуу эндүүнүүд, хожомдолго гэхэ мэтэшье байгаа, тэрээн тухай би хэлээб, таарашье энэ асуудалаар нэмэжэ хэлэхэ бэзэт.

Революционно хубилалтануудые дэлгэн эхилхэдээ hанагшадамнай орходоо ажабайдалнай hургаагүй баян байба бшуу. Олондо сэхэ руунь мэдээсэлгэ болон демократи үргэдхэлгэ, мүн олон миллион хүнүүдэй түүхэтэ зохёохы ажалай оршондо гараhаниинь обществын хүгжэлтэдэ өөрын бодото нүлөө үзүүлжэ, энээнhээнь уламжалан hайншье, муушье олон хүлеэгдээгүй ушар хэрэгүүд болодог байгаа. Эдэ жэлнүүдтэ олоhон дүй дүршэл болон эрдэм мэдэсэгүйгөөр, тэрэ тоодо өөрынгөө общество тухай мэдэсэгүйгөөр бидэнэр хубилган шэнэдхэлгын мүнөөнэй шиидхэхы шатада хүрэжэ шадахагүй hэмди.

III.

ПАРТИ БА ХУБИЛГАН ШЭНЭДХЭЛГЭ

Нүхэд делегадууд! XXVIII съездын гол онсо зүйлынь юун бэ гэхэдэ, бидэнэр хубилган шэнэдхэлгын болон социализмые hунган абаhанай хэмжээгээр манай обществые эрид ехээр хубилгаха эрьелтын шатада суглараабди гэжэ би хэлээ hэм. Революционно хубилалтанууд ямар юумэндэ хүргэхэб, тэдэ ажалшадай аша туhада хэр зэргэ харюусанаб, социальна үнэн зүб ёhо, демократи болон эрхэ сүлөө батадхаха байна гү гэhэн асуудалнууд бүхы хүнүүдэй hанаа зобооно.

Иимэ байдалда элдэб олон hанамжануудай бии болоhониинь ойлгосотой. Программна мэдүүлгын проектые бэлэдхэхэ үедэ эдэ бүгэдэ хараада абтаhан байна. Тэрэ проект танай гарта байна. Партимнай арад зонойнгоо үмэнэ харюусалгатай байhанаа мэдэрэн, ойрын сагта бэелүүлхэ программа болон политикаяа тэрээн соо дурадхана.

Съездын урда тээхи үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнэй үедэ партиин теоретическэ ажал ябуулгань тон ехээр анхаран hонирхогдоhон байна. Партиин хүтэлбэри теоретическэ hайн шэнжэлэлгэшьегүй, реформын хараа бодомжошье үгы аад, ороноо «бүхэдэлхэйн шэнжэлгэтэй туршалгада» татан оруулаа гэhэншье hанамжанууд хэлэгдэнэ. Тиин иимэ hанамжа тон олон дахин дабтагдажа, хубилган шэнэдхэлгэдэ эсэргүү бүри хэбшэhэн hанамжа шэнги юумэ бүрилдэнхэй.

Энэмнай юун гээшэб, хаража үзэе. Түбхын түрүүндэ нэгэнтэ бэшэ хэлэhэн юумэеэ дахин дабтаха байнаб: хубилган шэнэдхэлгын хараа бодомжо болбол ямар нэгэн бүлэг хүнэй толгойдо гэнтэ орошоhон зүйл бэшэ юм. КПСС-эй XX съездhээ эхилэн, парти болон обществодо бэдэрэлгэнүүд захалhан юм. Теэд тэдэ дэмжэлтэ олонгүйгөөр, олон ушарта дарагдадаг байhаниинь харамтай. Хүгжэлтын тогтошоhон жэлнүүдтэ социализмын сталинска моделиие сагааруулха гэhэн hэдэлгын хэгдэжэ байха үедэ теори хадаа албан хуулита политикые магтан хангаха үүргэтэй болоhон юм.

Айхабтар ехэ зоболонгой эсэстэл хубилган шэнэдхэлгэ мүндэлэн гараа юм гэжэ гүйсэд үндэhэтэйгээр хэлэхэ байнабди. Тиин тэрэнэй үндэhэн бологшо хараа бодомжонь общество дотор, партида, эрдэм ухаан болон соёлдо үнинhөө хойшо бүрилдэжэ байhан бүхы hайн юумыень бэедээ шэнгээhэн байна. 1985 оной апрелиин Пленум теоретическэ бэдэрэлгэнүүдтэ түгэс түлхисэ боложо, обществын ажабайдалай хүндүүлхэй асуудалнуудые сүлөөтэйгөөр зүбшэн хэлсэхэ арга боломжо нээhэн байна. Парти, тэрэнэй Центральна Комитет орондо онсо шухала энэ зохёохы хүдэлмэриие толгойлжо, тэрээндэ таатай зохид политическэ эрхэ байдал олгоhон юм. Энэ хадаа шиидхэхы шухала шанартай.

Бури тэрээнэй түрүүшын шатадань бидэнэр обществомнай үндэhөөрөө шэнэлэгдэхэ ёhотой гэжэ ойлгодог болоhон байнабди. Тиигэжэ хубилган шэнэдхэлгын гол бодомжонь гэхэ гү, али социализмые hунган абаhанай үндэhөөр обществодо демократи үргэдхэхэ, энэрхы ёhо гурим мандуулха, обществоео эрхэ сүлөөтэй болгохо, хүнэй нэрэдэ хүрэмэ ажабайдал тогтоохо гэhэн бодомжо мүндэлhэн юм.

Энэ бодомжые бэелүүлхэ үедэ эрид ехэ экономическа реформо тухай, политическэ системэдэ, федерацида, хуули ёhото гүрэниие бүрилдүүлгэдэ үндэhэн хубилалтануудые гүйсэдхэхэ тухай hанал бодолнууд бүрилдэhэн байна. Шэнэ политическэ бодомжын үндэhэ hуури зохёогдоо hэн. Тэрэнэй голынь хадаа хүн түрэлтэнэй ниитэ үнэтэ зүйлнүүдтэ нэн түрүүн түшэглэхэ [illegible] болоно. XX зуунай hүүл[illegible] тэр дэлхэйдэ болоhон айхабтар ехэ бүхы хубилалтануудые ухаалдингүйгөөр, хубилган шэнэдхэлгын теори бии болохогүй hэн.

Бидэнэр революционно хубилалтануудай үг зорилгонууд болон онол аргануудые яажа ойлгодогоо алхам бүхэндөө улам гүнзэгыруулжэ ябаабди. Энэ хадаа, Ленинэй үгэнүүдээр хэлэбэл, социализм тушаа манай бүхы hанал бодолые шэнээр хаража үзэхые эриhэн байна. Энээнэй эсэстэ бидэнэр хадаа хубилган шэнэдхэлгэ гээшэ шэнэ революци мүн, Агууехэ Октябриин эхи табиhан хэрэгэй ёhото үргэлжэлэлынь мүн гэhэн ойлгомжодо ерэhэн байнабди.

Хубилган шэнэдхэлгын теори бүхы талаараа түгэсхэгдэhэн, хамаг зүйлынь эб эли болоhон, саашаа ондоо болошоогүй үнэн бодото зүйл гэжэ харуулха гэhэн нэгэшье эрмэлзэлтэй бэшэб. Эндэhээ урагша тиигэдэг байhамнай, ехэ дээгүүр hанаалдаг байhамнай хүрөө. Бэеэ шүүмжэлхы сэгнэлтэ хэхээр бэлэн байхыемнай, орон дотор болон дэлхэй дээрэ боложо байгаа бодото хэрэгүүдhээ уламжалан, теоридошье, политикадашье шухала заhабаринуудые оруулхаар бэлэн байхыемнай дүй дүршэл бидэниие hургаа юм.

Тиигээд социализмын гүйсэд түгэсхэгдэhэн шэнэ теори үгэгты гэжэ манда хэлэхэдэнь, бидэнэр иигэжэ харюусанабди: «социализм» гэhэн ойлгосые гансал ажабайдал, гансал сүлөөтэ ажал, өөрыгөө хүтэлбэрилгэ болон арад зоной ажана байдал шэнэ удхаар дүүргэжэ шадаха юм. Хэрбээ иимэ юумэн болоогүй hаань, хэрбээ энэ ойлгосо элидхэлнүүд болон түрүү бэшэгүүдтэ олон дахин дурдагдажа, авторнуудайнь элдэб категориин модельнүүдые бии болгохо туршалгануудые хэжэл байгаа hаань, социалис үзэл гээшэ бусалтагүйгөөр нэрэеэ хухарха юм. Өөрынгөө орондо, өөрынгөө арад зондо юу хэхэ хүсэлэнтэйбтэ гэжэ түрүүн хэлэгты, тиихэдэтнайл үнэн дээрээ та юу хүсэнэбтэ, социализм гээшые яажа ойлгонобта гэжэ эли болохо байна. Бидэнэр иигэжэ хэлэнэбди: социализм хадаа бодото хүдэлөөн, олониитын үдэр бүриин зохёохы ажал мүн. Тиин энэрхы ёhото, демократическа социализм гэжэ КПСС энэ хүдэлөөнэй үг зорилгые тодорхойлhониинь зүб гэжэ би этигэнэб.

КПСС-эй XXVIII съездын программна мэдүүлгын проект дотор энээн тушаа манай hанал бодолнууд найруулагданхай юм. Тэдэ марксизмтай хэр тааралдана гээшэб? Манай партида энэ хадаа гол шухала асуудал мүн.

Маркс, Энгельс болон Ленинэй байгуулhан социальна теориин удхань XIX зуунай бодото зүйлнүүдые шэнжэлhэнэй үндэhөөр, харин ленинэйхи — мүн XX зуунай түрүүшын арбан жэлнүүдэй бодото зүйлнүүдые шэнжэлhэнэй үндэhөөр бүрилдөө юм гэжэ мэдээжэ. Тэрээнhээ хойшо дэлхэй айхабтар ехээр хубилаа, тэрэ тоодо марксистска hанал бодолнуудай, Октябриин хубисхалай, уласхоорондын революционно болон демократическа хүдэлөөнэй нүлөөн доро хубилhан байна. Харин бидэнэр хэдэн арбаад жэлэй туршада ажабайдалай бүхы ушарнуудта классигуудай цитатанууд дотор харюу бэдэржэ hурашаhан байнабди. Тиихэдээ классигууд ямаршье теориин өөрынгөө түүхэтэ байдалаар дулдыдагданги байhые хараада абаха гэhэн эрилтэ табидаг байhыень, мүн тэрэшэлэн марксизмые ямар нэгэн нангин ном болгохо гэhэн hэдэлгэ гаргагшадые тэдэнэй ямараар элэглэн наадалдагыень мартадаг байгаабди. Харин ажабайдал энээниие бидэнэй hанажа, марксистска диалектикын гол шухала хуули ёhонуудай удха шанарые бодотоор сэгнэхыемнай баадхаба бшуу. Нэн түрүүн тодорхой байдалые тодорхой ёhоор шэнжэлхэ гэhэн эрилтэ табигдана. Имагтал энээнэй үндэhөөр политикада зорюулан тобшололнуудые хэхэ ёhотойбди.

Хубилган шэнэдхэлгын хараа бодомжо өөрөө хүгжэхэ замдаа байна, тэрэ хадаа манай урагшаа ябаха ‹тума шэнэ hанал бодолнууд болон тобшололнуудаар баяжаха зэргэтэй. КПСС догматизм болон теориие хубхай сээжэлдэхэ ябадалые эрид буруушаадаг, социализмын теори болон бодото байдалда хэлбэришэгүй зохёохы ёhоор хандаха, XX зуун жэлэй түүхэтэ дүй дүршэлые, Маркс, Энгельс болон Ленинэй, революционно болон түрүү ухаан бодолой бусад элитэ ажал ябуулагшадай бүтээлнүүдые ухаалдин ойлгохо гэhэн эрилтэ табина.

Хубилган шэнэдхэлгын манай хараа бодомжые нарижуулха хүдэлмэри үргэлжэлhөөр. Тиимэhээ программна мэдүүлгэ баталан абаад, КПСС-эй мүнөө хүсэндөө байгаа программые хүсэгүй болоhондо мэдэрэзд, саашаа — партиин шэнэ программа тээшэ ябабалнай зүб байха шэнги hанагдана. Тиихын тулада съезд дээрэ зохихо комисси байгуулха хэрэгтэй.

Нүхэдүүд! Коммунистнууд болон бүхы общество парти тухай эгээл гол шухала асуудалнуудта съездhээ харюу хүлеэжэ байна. Парти хадаа общество дотор дүүргэхэ үүргэеэ хайшан гэжэ хубилгахаб, олон арбаад жэлэй туршада бүрилдэhэн тэрэнэй байгуулгын гол ёhонуудые, ажал ябуулгын онол аргануудые яажа хубилгахаб гэhэн бэрхэтэй асуудалнуудые бодомжолон ухаалдижа байна. КПСС тухай урдын ойлгомжонууд шүүмжэлхы ёhоор хаража үзэгдөөд, нилээд ехээр хубилгагдаха зэргэтэй.

hүүлэй үедэ партимнай үнэн зүбшье, буруушье ехэ шүүмжэлэлгэдэ ороно. Бидэнэр өөhэдөө өөhэдыгөөшье хайрланагүйбди, бидэниие хүнүүдшье гамнанагүй. Тиигээд эндэ нэгэ иимэ юумэн тухай хэлэхэ байнаб.

Олон арбаад жэлэй туршада КПСС нэгэ хүндэ шүтэлгын-албан хойрог байгуулалтые хангалгада тааруулагдаhан байгаа. Энээн дээрэhээ боложо, парти доторхи харилсаанууд, кадрнуудые шэлэн олголго айхабтар ехээр гажуулагдажа, олон миллион коммунистнууд шиидхэбэринүүдые абаха хэрэгhээ бодото дээрээ холодуулагдаhан байна. Харин энэнь ямаршье юумэ хайхархагүй, хан хамаагүй ябаха, эдэбхигүй байха гэhэн зүйлнүүдые партийна организацинуудта бии болгоо юм.

Тиимэhээ орон дотор болоhон гажуу, hарюу зүйлнүүдэй түлөө партиин хүтэлбэри хэршье харюусаха байгаа hаа, тэрэнэй түлөө олон миллион коммунистнууд бүгэдөөрөө харюусалгатай гэhэн удхатай огто бэшэ юм. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ совет арадай гаргаhон ехэ баатаршалгада коммунистнуудай үнэхөөрөө баатар габьяата үүргэ дүүргэhыень буруушааха хүн олдохогүй бэзэ. Тиин манай ороной ажал хүдэлмэриин бүхы түүхэнь коммунистнуудай түрүү үүргын үльгэр жэшээнүүдээр тэмдэглэгдэнхэй юм.

Эдэ бүгэдые бидэнэр hайн мэдэнэбди. Гэбэшье ерээдүй тушаа политическэ тобшололнуудые зүбөөр хэхын тулада манай ажал ябуулгые саг үргэлжэ шүүмжэлхы ёhоор ухаалдижа байха ябадалhаа энэ ушар оггошье бидэниие сүлөөлнэгүй бшуу.

Мүнөөнэй эрхэ байдалда парти ямар байгууламжатай байхаб, тэрэнэй ажал ябуулгань ямар байхаб гэhэн асуудалаар съездын урда тээхи үгэ буляалдаата хөөрэлдөөндэ охэ олон ондоо hанамжанууд хэлэгдээ. Гэбэшье бүгэдын hаналай нэгэн байhаншье зүйл бии юм. Тэрэнь ямар бэ гэхэдэ, парти болбол хубилган шэнэдхэлгын хуби заяанай түлөө харюусалтые бэеhээ хуулан абаха, өөрынгөө үүргэhээ хадууржа, ниитын хүгжэлтын хажуу талада гараха ямаршье политическэ, моральна эрхэгүй гэhэн ойлгомжо болоно.

Шэнэлэгдэhэн КПСС ямар байхаар харагданаб?

— Энэ хадаа социализмые шэлэhэн ба коммунис хараатай парти байха, өөрынгөө политикада хүдэлмэришэн ангиин, таряашадай, интеллигенциин аша туhые харуулдаг нэгэн hаналтанай hайн дуранай холбоон байха.

— Тэрэ хадаа бүхы хүн түрэлтэнэй, энэрхы ёhоной hайхан зорилгонуудые хүсэдэг, национальна үг заншалнууд болон эрмэлзэлнүүдтэ hэргэг, тиихэтээ хамта шовинизмда, национализмда болон расизмда, хархис үзэл бодол болон харанхы мунхагай али бүхы үзэгдэлнүүдтэ эбсэшэгүй парти байха.

— Үзэл сурталаараа нюдэеэ халхалагдашаhан ябадалhаа, догматизмhаа сүлөөрhэн, өөрынгөө политикые этигүүлхэ, номнохо арга онолнуудые хэрэглэн, мүн ороной бүхы түрүү ниитын-политическэ хүсэнүүдтэй хөөрэлдөө, үгэ буляалдаа, харилсан ажаллалга болон партнерой ябадал хүгжөөн, политическэ болон үзэл сурталай хэрэгүүдтэ үүсхэлшэ үүргэ дүүргэхые эрмэлзэдэг парти байха.

(Түгэсхэлынь 4-дэхи нюурта).

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ ЭЛИДХЭЛ

[Түгэсхэл. Эхиниинь 1—3-дахи нюурнуудта].

— Өөрынгөө гэшүүдэй хоорондохи харилсаае имагтал партийна нүхэсэлгын үндэhөөр байгуулдаг, хүн бүхэнэй hанамжые хүндэлхэ, үсөөнхинэй өөрынгөө hанал бодолтой байха эрхыень мэдэрдэг, гүйсэд сүлөөтэйгөөр зүбшэн хэлсэлгэ үнгэргэдэг, мүн олонхидой абаhан шиидхэбэринүүдые бүгэдээрээ уялгата парти байха юм.

— Партийна организацинуудай өөрынгөө хүтэлбэрилгын ёhо гуримуудые, мүн сүлөө ябуулгые мэдэрдэг, нэгэн бүгэдэнэй программа уг зорилго болон Уставай дүримүүдээр нэгэдэhэн союзна республиканска компартинуудай бэеэ даангы байха гол ёhые доторойнгоо байдалда батадхадаг парти байха.

— Элдэб ороной болон элдэб шэглэлэй коммунистнуудтай, социал-демократуудтай, социалистнуудтай мүнөөнэй политическэ болон эрдэм ухаан бодолой олон ондоо урсхалай түлөөлэгшэдтэй холбоо харилсаа тогтоохоор бэлэн байдаг парти байха юм.

Съездын урда тээ болоhон үгэ буляалдаанай олон ондоо hанамжануудай гол дунда орон hуухэн шухала асуудалнуудые элирүүлhэн байна. КПСС-эй яажа хубилгахада ябадалые ойлгохоо тэдэнэй гол шухала байhан тула тэдээн тушаа эли тодо hанал бодолнууд тодорхойлхоо эрэгтэй.

Түрүү үүргэтэй парти гү, али парламентскэ парти гү? СССР-эй Конституциин 6-дахи, 7-дохи статьянуудые хубилгаха гэжэ хэлэхэдэ, парти гүрэнэй үүргануудай орондо ажаллаха ябадалаа, захиргаанай-хүтэлбэрилгын үүргэ дүүргэлгэhөө арсаха гэжэ хэлээд байгаа юм. Элдэб документнүүдтэ, тэрэ тоодо XXVIII съездэй Программа мэдүүлгын проектдэ партигэй обществын түрүү хүсэн болохо гэhэн ленинскэ ойлгомжо бусааха шухала тухай хэлэгдэнэ.

Тэзд иигэжэ хэлэхэдэ, бидэнэр ямар нэгэн онсо байдалтай болохые үнөөхэрээл хүсэхэ болонобди, гансал «хүтэлбэрилэгшы үүргэ» гэhэн үгэнүүдые «түрүү үүргэ» гэhэн үгөөр hэлгүүлхэ болоно гүбди гэhэн асуудалнууд гарана. Эндэ эли тодо ойлгомжо хэрэгтэй. Түрүү үүргэ гээшые обществодо баадхажа болохогүй, тэрэниие ажалшадай аша туhын түлөө эдэбхитэй тэмсэлээрээ, бодото хэрэгүүдээрээ, өөрынгөө бүхы политическэ болон моральна түхэл шэнжээрээ түйлан оложо болохол гэжэ бидэнэр тоолонобди. КПСС өөрынгөө политика бэелүүлэн, засаг баригша парти гэhэн үүргэеэ үлөөхын тулада демократическа хүдэлөөнэй хэмжээн соо, түбэй газарта болон нютагуудта хуули гаргадаг зургаануудые hунгалгын хэмжээн соол оролдохо байна. Тиихэдээ энэмнай парламентска парти мэтээр үйлэдэхэ болоно.

Мүнөө партида эгээл хүндэ зорилго ямар бэ гэхэдэ, тэрэнэй нүлөөе шэнэ политическэ болон эмхидхэлэй арга боломжонуудтай тааралдуулха хэрэг болоно. Парти хадаа совет зургаануудай үүргэнүүдтэ оролсохогүй гэhэн зүйлhөө үндэhэлхэ болонобди. Харин энэнь юун бэ гэхэдэ, партитай зүбшэлдэнгүйгөөр абаhан шиидхэбэринүүдэй түлөө харюусалгые тэрэ даахагүй болоно. Тиигээд тэдэниие олоной үмэнэ шүүмжэлхэ эрхэ өөртөө үлөөнэ.

Эхин партийна организацинууд предприятинууд болон эмхинүүдтэ захиргаанай ажал ябуулгые, министерствэнүүд болон зургаануудта, совет болон ажахын эмхи зургаануудта аппарадай ажал хүдэлмэриие хинажа байха эрхые бэелүүлхэ аргагүй болохо, бодото дээрээ тиимэ эрхэшьегүй болохо гэжэ тоолоно. Гэбэшье партийна организацинууд ажалша коллективүүдтэ гү, али нютагуудта боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдые хажуу тээhээнь лэ миин хараад байха аргагүй. Тэдэнэр олон янзын зорилгонуудые шиидхэлгэдэ шэнэ политическэ болон эмхидхэлэй онол арганууды хэрэглэн, коммунистнуудаар, нэн түрүүн хүтэлбэрилэгшэд коммунистнуудаар дамжуулан, нүлөөлжэ hураха ёhотой. Партийна организацинуудай шэнэ үүргэнь ямар бэ гэхэдэ, обществын ажабайдалай тон шухала асуудалнуудаар суглаанууд, съездүүд, конференцинүүд болон пленумүүдтэ хамтаараа hанал бодол бүрилдүүлхэ, тэдэнээ гүрэнэй болон ажахын зохихо зургаануудта хүргэхэ, олоной үмэнэ болоhон үгэ буляалдаанда тэдэнээ тайлбарилха, мүн бодото ажал хэрэгтэ тэдэниие хамгаалхыень коммунистнуудые шэглүүлхэ үүргэтэй болоно. КПСС-эй үзүүлэн нүлөөнэй хэмжээн түбхын түрүүндэ тэрэнэй тунхаглаhан hанал бодолнуудай хэр хүсэ ехэтэй, ажалшадай хэр таарамжатай байhаниинь тодорхойлогдохо юм.

Бусад политическэ партинууд болон ниитын хүдэлөөнүүдтэй ямар харилсаатай байха тухай. Манай партиин съезд бүхы партинууд болон хүдэлөөнүүдтэй харилсан ажалаха, хубилган шэнэдхэлгын аша туhада, арад зоной аша туhада тэдэнэртэй нэгэдэхэ гэжэ hанамжалха гэжэ hананаб. Иимэ харилсан ажалаха хэрэг оролхол ниитын hанал бодолой байгаа ямаршье асуудалнуудые зүбшэн хэлсэжэ ябуулха, зүбшэлгэн болон хамтын ябуулгануудай замуудые бэдэрхэ болохо юм.

Ажалшадай эмхинүүдтэй, юуны түрүүндэ профсоюзуудтай харилсаан тухай. Урдандаа профсоюзууд ехэнхидээ хамhабариин үүргэнүүдые дүүргэдэг, бусадай мэдэлдэ байдаг байгаа гэжэ мэдээжэ. Мүн «хүшүүргэнүүд», «холбооной hурнууд» гэхэ мэтэ профсоюзуудай заншалта дүрэнь мүн лэ энээнтэй зохилдодог байгаа. Иимэ хандаса хадаа профессиональна союзуудай уг зорилгыень гажуулдаг байгаа гэжэ ойлгосотой. Иимэ хандаса общественые хубилган шэнэдхэлгын болон демократизаци үргэдхэлгын оршон байдалда огто таарахагүй байна.

Сэхыень хэлэхэдэ, парти болон профсоюзуудай хоорондохи харилсаанууд хубилжа байна. Партийна хүтэлбэрилэгшын захяа заабаринуудые хэлбэришэгүйгөөр дүүргэдэг, олохон предприятинуудта захиргаанай тала баримталдаг байhан урданай үе саг үнгэрөө.

Профсоюзууд дотор хубилган шэнэдхэлгын хэрэгүүдые бэелүүлгэ ехэ гээгдэлтэйгээр эхилээ hэн. Мүнөө тэрэ улам эршэдэжэ байна. Гэбэшье гээгдэлдэ оролго, хуушанай онол арганууды баримталга, үргэн ниитэ гэшүүдтэй харилсаа холбоо тогтоолгын ёhо гуримууд зарим ушарта тэдэнэй хуулита аша туhые хамгаалха талаар профсоюзуудай комитедүүдэй арга шадабарида хүдэлмэришэдэй этигэл найдалаа барагдаhыень элирхэйлэн гэршэлнэ. Социальна байдалай улам хүшэр хүндэ болохо үедэ эдэнэй хажуугаар ондоо байгуулалтанууд — стачкомууд байгуулагдаhан байгаа. Засагаархид болон профсоюзуудай юушье хэжэ шадахагүйhөө уламжалан, тэдэнэр үүргэ уялгануудаа үргэдхэhэн байха юм.

Бодото дээрэ Советскэ Союзда хүдэлмэришэнэй хүдэлөөн hэргээгдэжэ байна гэхэдэ болохо. Энэмнай айхабтар орёо, партиин хуби заяантай сэхэ холбоотой асуудал мүн. Энээние гүнзэгыгөөр ойлгохо хэрэгтэй. Зонхилон захиралгын гуримай хэдэн арбан жэл соо эзэрхэжэ байhанhаа уламжалан, хүдэлмэришэн анги өөhэдынгөө зөөриhөө, засаг захиргаанhаа холодуулагдашаhан байгаа. Тиихэдэнь хүдэлмэришэд hэжэглэдэг болоhон байха юм. Харилсаанай онол арга болон ёhо гуримуудые хубилгажа, урдынхидал мэтэ ондоо ябуулгануудые бэелүүлхые хүсэнэ бшуу. Эгээл тиимэhээ партиие шэнэдхэн хубилгажа, хүдэлмэришэн ангитай харилсаа холбоо тогтоолгодо хуушанай ёhо гуримые усадхаха, бүхы шатануудта КПСС тэрэнэй аша туhые, үнэн зүб эрилтэнүүдые хамгаалхаар, парламентын тэмсэлдэ, союзай болон нютагай шатануудта политическэ ажал ябуулга хэлгэдэ тэрэнэй түлөөлэгшэдые дэмжэхээр бэлэн байhанаа ажал хэрэгээрээ гэршэлнэ.

Сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикодо ороходоо, тэдэнэй, илангаяа бага түлбэритэй хүнүүдэй ажабайдалай хэмжээе доошолуулхагүйн тула ажалшадай аша туhые хамгаалха талаар партиин арга шадабариие шалгаха гээшэ шухала удха шанартай байна.

Олониитэтэй саг үргэлжэ холбоо тогтоолго, ушар ёhо ойлголго, политическэ арга шадабари — эдэ бүгэдэ ажалшадай аша туhые хамгаалхын, хүгжэлтэ дэбжэлтэдэ хохидол ушаруулхагүйн, хубилган шэнэдхэлгые улам эршэдхэхын тула саг үргэлжын холбоо барисаа тогтоохо шухала.

Профсоюзуудтай, хүдэлмэришэдэй бусад эмхинүүдтэй партиин харилсаа холбоонууд партнерой, нүхэд ёhоной үндэhэ hуури дээрэ тогтоогдохо зэргэтэй. Профсоюзуудай доторой хэрэгүүдтэ яашье хамааралсажа болохогүй, тэдэнэй гүнзэгы үндэhэ баримтатай эрилтэнүүдые, эдэбхи үүсхэлнүүдые дэмжэхын тула парткомууд өөhэдынгөө үүргэ уялгануудые хэрэглэхэ ёhотой.

Олоной хабаадалгатай ниитын бусад эмхинүүдэй дунда комсомол тухай онсолон хэлэхэ шухала. Энэ хадаа партида эгээл ойро дүтэ байдаг эмхи гээшэ. Хэрбээ үзэл сурталай-политическэ талаараа түрэл дүтэ гээ hаа, алдуу болохогүй. Комсомолдо хүдэлдэг манай нүхэдүүдтэ хүшэр хүндэ үе саг тохёолдожо байhаар. hаяхан болоhон ВЛКСМ-эй съезд дээрэ энээниие адаглажа боломоор байгаа hэн. Комсомол саашадаа байха гээшэ гү, али үгы гү, хэрбээ байха юм hаа, тэрэ ямар байха зэргэтэйб; тиихэдээ эрхим hайн ёhо заншалнуудаа сахижа, тэрэ шууд сэхээр хубилгагдаха аргатай гээшэ гү? — гэhэн асуудалнууд үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй үедэ шиидхэгдээ hэн.

Партидал адли, комсомолой бүхы дутагдалнуудые зайсуулжа, урданайнгаа хангалтагүй хэрэгүүдые арюудхаха шухала бшуу. Намайе комсомолшуудай зүбшөөхэ гү, али үгы байhыень мэдэнэгүйб, мүнөө дээрээ эдэ бүгэдые гүйсэд бэелүүлжэ шадахагүй гээшэ мааб за гэhэн hанал бодол зүрхэ сэдьхэлдэмни түрэнэ. Зүгөөр комсомолые хубилгаха, шэнэдхэхэ хүдэлмэри эхилээ. КПСС-тэй үзэл сурталай ба политическэ холбоогоо бэхижүүлхэ гээшэ комсомолдо эгээл шухала удха шанартай асуудал болоно. Энэмнай партидашье тон шухала удха шанартай.

Комсомол хадаа бүхы залуушуулай түлөөлэгшэ гэжэ тоолодог дадал болоhон ёhо гуримуудhаа мүнөөнэй оршон байдалда арсаха ёhотойбди. Шэнэ партинуудтай хамта залуушуулай эмхинүүдэй байгуулагдаха байhаниинь элитэ. Залуушуулай түлөө үзэл сурталай ба политическэ тэмсэл боложо байна. Бидэ комсомолой организацинуудта али бүхы туhаламжа, дэмжэлгэ үзүүлхэ ёhотойбди. Тиихэдээ тэдэнэй бэеэ дааhан байдалые бүрин хүндэлхэ шухала. Ажал хэрэгүүдээ хуушанай ёhоор ябуулха гээшэ залуу үетэниие алдаха гэhэн удхатай.

Ниитын бусад эмхинүүдтэй шэнэдхэгдэжэ байhан КПСС-эй харилсаанай асуудалнууд бидэниие үргэн ехэ темэдэ — партиин мүнөө үеын социальна үндэhэ hуури тухай темэдэ гаргана. Хэнэй парти байhанаа КПСС тодорхойлог лэ гэhэн үгэнүүдые съездын урда тээхи үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй үедэ соносожо болохоор hэн. Обществын бүхы хүнүүдэй аша туhые элирхэйлэн харуулха гэhэн эрилтэнүүд бүтэшэгүй. Юундэб гэхэдэ, эдэ бүхы аша туhанууд хододоо тааралданагүй, олохон ушарта нэгэ нэгэндээ зүрюу харша байна.

Энэмнай шантахан эрилтэ гээшэ ааб даа. Үнэхөөрөөшье, урдандаа манайда социальна аша туhые хамгаалга тад ондоо байдаг hэн. Обществын морально-политическэ нэгэдэлэй уряа лозунг социальна эрилтэнүүдэй, хүсэл эрмэлзэлнүүдэй элдэб янза байhые харахые баадхадаг байгаа. Мүнөө бидэ энэ ушар баримтые дэмжэхэhээ гадна, элдэб аша туhа тухай үгээ ойлголсохо аргатай политическэ байдал байгуулхые оролдодог hэмди.

Мэргэжэлэй, үндэhэ яhанай, наhанай ба бусад элдэб янзын эрилтэнүүдhээ гадна, олон миллион хүн зониие нэгэдүүлдэг ниитын аша туhатай олон түмэн хүнүүд ниилэн нэгэдэжэ, арад зон болодог байгаа бшуу. Демократиие үргэдхэhэнэй ашаар оронойнгоо бүхы хүсэ шадалые элирүүлхэ, энээнэй үндэhөөр мүнөөнэй хүгжэнти гүрэнүүдэй хэмжээндэ арад зоной аша туhые хангаха арга олгохо гээшэ хубилган шэнэдхэлгын эгээл нангин удха мүн.

Бидэ хубилган шэнэдхэлгын парти болонобди. Эгээл тиимэhээ КПСС ниитэ арадай политическэ эмхи мүн. Шэнэ уряа лозунгнуудые үргэнөөр нэбтэрүүлхэ гэhэн хангалтагүй, хуушарhан ёhо гуримуудые hэргээхэ тухай эндэ хэлэгдэнэгүй тэжэ онсолон тэмдэглэхые хүсэнэб. Юрэнхыдөө арад зоной аша туhые хамгаалан, социалис hунган шэлэлгын парти болохо КПСС хүдэлмэришэн ангида, таряашадта, интеллигенцидэ саашадаашье түшэглэхэ ёhотой.

Эхэнэрнүүдтэ партиин хандасые үндэhөөрнь хубилган шэнэдхэхэ хэрэгтэй. Манайда эхэнэрэй асуудал хадаа эгээл орёо хурса асуудалнуудай тоодо ороно гэжэ бидэ мэдэрхэ ёhотойбди. Хэрбээ «хубилган шэнэдхэлгын үе» тухай КПСС-эй XXVII съездhээ хэлэхэ болоо hаа, эхэнэрнүүдэй ажалай эрхэ байдалда, hуудал байдалда анхаралаа ехээр хандуулха шухала байна. Энэ хадаа эгээн шухала асуудалнуудай нэгэниинь мүн. Политическэ ажабайдалда эхэнэрнүүдэй үсөөнөөр хабаадалга тон хангалтагүй байна. Мүнөө олохон оронуудта эхэнэрнүүдэй ехэ политикада эдэбхитэйгээр хабаадажа байhыень харахадамнай, мааналта эшхэбтэр болоно. Эндэ хэды шэнээн эхэнэр делегадуудай ерээд байhые мэдэжэ абахын тула зал руу хараябди. Энэ асуудалые гүйсэд элирүүлхын тула мандатна комиссиин түрүүлэгшын элидхэлые хүлеэхэдэмнай болохо. Правительствада тэдэнэр хэды гээшэб? Манайда энэ хэрэг орхигдошонхой, hүүлэй үедэ мүртэй юумэн хубилаагүй. Магад, Центральна Комитедтэ, Политбюородо, Секретариадта эхэнэрнүүдэй түлөөлэгдэхын тула энэ съезд дээрэ бодото алхамуудые хэжэ болоно. Партиин үүргэ ба уялгануудай хубилгагдажа байhые хараада абажа, Центральна Комитедэй аппарадта эхэнэрнүүдэй дунда хүдэлмэри ябуулха таhагые байгуулха тухай бодомжолхоор юм. Энээние эхэнэрнүүдэй дэмжэхэ байhаниинь элитэ, тэдэнэр альгаа ташажа байна.

Эхэнэрнүүдэй эмхинүүдые бэхижүүлхэ гээшэ общество дотор демократиие үргэдхэлтэтэй нягта холбоотой шэнэ үзэгдэлнүүдэй нэгэн болохо байhанда, hэжэглэмээр бэшэ. Энэ хэрэгые бидэ али болохоор hайшаажа, тэрэниие дэмжэхэ ёhотойбди. Энэ хадаа эрэшүүлэй нэрэ хүндын хэрэг болоно. Эхэнэрнүүдэй байдалые хүнгэн болгохын тула тэдэнэрhээ дулдыдаhан бүхы юумэ хэхэ гээшэ эрэшүүлэй нэрэ хүндын хэрэг мүн. Эрэшүүлэй нэрэ хүндэ тухай асуудал иимээр лэ табигдана бшуу! Гэбэшье хамтаараа хэлсэжэ, ажал хэрэгээ эмхидхээ гээшэ hаа, тэдэнэр өөhэдөө ехэ юумэ хэжэ шадахал.

Партиин үшөө нэгэ шухала социальна түшэг тулгуури тухай: дайнай ба ажалай ветеранууд тухай хэлэе. Эндэ КПСС бата бэхи хараа байдалтай юм. Ветерануудай дэмжэлтые хүндэлхэ, партийна болон юрэнхы политическэ ажабайдалда тэдэниие эдэбхитэйгээр хабаадуулха ёhотойбди. Эдэмнай эгээл хүшэр хүндэ үе сагта Эхэ орондоо дуратай байhанаа элирхэйлэн гэршэлдэг, юрэнхыдөө эрхэтэн ёhоной бата хараа бодолтой хүнүүд лэ.

Союзна республиканууддай коммунис партинууд тухай. Мүнөө энэ хадаа шухалын шухала асуудал болоно гэжэ миниин хэлээшые съездын делегадууд зүбшөөхэ байха гэжэ hананаб. Гансал эмхидхэлэй талаараа бэшэ, харин интернациональна эмхи болохо манай партиин жама ёhондо хабаатай байна. Ленин тэрэниие иимэ шэнжэ шанартайгаар эмхидхэн байгуулаа hэн. Иимэ шэнжэ шанартайгаар тэрэ хэдэн арбан жэл соо олон үндэhэ яhатанhаа бүридэдэг манай гүрэнэй хүсэ шадалые батадхан бэхижүүлхэ хэрэгтэ гол үүргэ дүүргэдэг байгаа. Имагтал тэрэнэй энэ шэнжэ шанарай сахигдаха байhаниинь шухала удха шанартай. Үгы гэбэл, орон, гүрэн, парти өөрөөшье ехэ, тэхэрюулэгдэшэгүй гарза хохидолдо ороходоо магадгүй.

Тохёолдоhон асуудалнуудые шиидхэлгэдэ залан сэхэ хандаса хэндэшье hэжэг түрүүлнэгүй. КПСС-эй ниитэ нэгэн байлга союзна республиканууддай компартинуудай ба автономинуудай бэеэ даахан байдалтай гүйсэд тааралдана. Үндэhэ яhанай, түүхын, нютагай ба бусад онсо шэнжэнүүдые хараада абаха, кадрова, мүнгэн hангай ба бусад асуудалнуудые ажал ябуулгадаа өөрынхеэрээ хаража үзэхэ талаар тэдэнэй арга боломжонууд огто хизаарлагдадаггүй.

Тэзд эдэ бүхы асуудалнуудай манай Союзые хубилган шэнэдхэлгын хэрэгтэй ниилэн нэгэдэдэг байгаа гээшэ hаань, партиие федеральна шэнжэтэй болгохо, тэрээнhээ таhалха гэхэ мэтэ элдэб янзын hанамжанууд гарана. Прибалтикын республиканууддта ямар байдалай тохёолдожо байhые таанад мэдэнэ ха юмта даа. Центральна Комитедэй бүхы хэмжээнүүдые абажа байгаашье hаань, КПСС-эй Платформо дээрэ үлэhэн партинууд болгожо эб эеыень таhалха ябадалые зайсуулжа шадаагүйбди. Энээнhээ уламжалан, республиканууддта коммунис хүдэлөөн эрид hуларуулагдаа, тэндэ бусад политическэ партинууд засагаа гартаа абаа.

Хэрбээ мүнөө бидэнэй нэгэ нэгэнhээ таhараад, эб эеэ алдаад, нэгэдэлээ hулаpуулаад байгаа hаамнай, энэ ушар коммунис хүдэлөөе урагшагүйдэлгэдэ оруулха, тэрэниие hуларуулха, бусад политическэ хүсэнүүдэй хараа байдалые бэхижүүлхын тула арга боломжо олгохо байна. Бидэ бултадаа эдэ бүхы үйлэ хэрэгүүдhээ hургаал абаха, партиин интернациональна бүрин бүтэн байлгые бэхижүүлгэдэ шэнэ хандасануудые олгохобди. Юрэдөөл, эдэ республиканууддай коммунистнуудай интернациональна бүрин бүтэн байлгые бэхижүүлгэдэ шэнэ хандасануудые олгохо юм. Бүхы партиин аша туhануудтай республиканууддай компартинуудай аша туhые тааралдуулан табиха шухала гэжэ Уставай проект соо хараалагдана. Залан сэхэ политическэ шиидхэбэринүүдые баталан абаха үедэ зохихо ёhо гуримууд тухай бодомжолхо хэрэгтэй. Нэгэшье компартиин нүгөөдэhөө дээшээ гарахагүй, бусадта өөрынгөө hанал бодолые баадхахагүй гэhэн арга боломжонуудые олгохо шухала.

Россиин Федерациин Компартиие эмхидхэн байгуулгын съезд гэжэ өөрыгөө соносхоhон конференциин хүдэлмэридэ хабаадаха, тэрэнэй хойноhоо адаглаха арга манай съездын олохон делегадуудта олгогдоhон байгаа. Оронойнгоо хуби заяагаар, республикын хүшэр хүндэ байдалаар коммунистнуудай hанаагаа зоболго, Россие, тэрэнэй олон тоото арадуудые hэргээлгэдэ, олон үндэhэ яhатанhаа бүридэдэг манай гүрэниие бэхижүүлгэдэ туhалхын тула шэнээр байгуулагдаhан республиканска партиин арга боломжонуудые хэрэглэхэ хүсэл эрмэлзэл тэрэнэй гол анхаралда табигдаhан байгаа. Ниитэ союзна ори ганса парти болохо КПСС-ые бэхижүүлгэдэ нүлөөлхэ, бусад республиканууддай компартинуудтай адли тэгшэ эрхэтэйгээр харилсаха гэhэн Россиин коммунистнуудай съездын документнүүд соо найруулагдаhан Россиин коммунистнуудай хүсэл эрмэлзэл шухала удха шанартай гэжэ тоолоноб. Россиин коммунистнуудай иимэ залан сэхэ хараа шэглэлые hайшаажа шадаха байнабди гэжэ hананаб.

КПСС-эй хубинуудай нэгэдэн хамта хүдэлхэ тушаа хэлэхэ болоо hаа, хэрбээ коммунистнуудай хамтархадаа, түгэлдэр политическэ хүсэн болоно, хэрбээ үндэhэ яhанай хараа бодол барималжа, hалаха hандарха болоо hаа, бүхы хүсэ шадалаа алдаха байна гэhэн гол юумэн тухай бодомжолжо, бүхы зорилгонуудые шиидхэхэ аргатай байнабди.

Территориальна гү, али үйлэдбэриин гол ёhон. Үйлэдбэри дээрэ партийна организацинууд байха ёhотой гү, али үгы гү гэhэн асуудалда «байха ёhотой» гэжэ нэгэ янзаар харюусажа болоно. Түүхын үндэhөөр манай парти хүдэлмэришэдэй коллективүүдэй үндэhэ hуури дээрэ хүдэлдэг байгаа. Тэрэнэй эшэ үндэhэн эндэhээл ха юм даа. КПСС-эй үйлэдбэриин байгуулалтын гол ёhон тогтонижоhон ёhо заншалда харюусана. Тэрээнhээ хадуурха үндэhэ баримтанууд үгы гэжэ тоолонобди. Гадна коммунистнууд өөhэдөө эмхиингээ түхэл янзые тодорхойлхо эрхэтэй. Энээнэй бусад партинуудай гэшүүдтэ гүйсэд хабаатай байhаниинь элитэ.

КПСС-эй байгуулалтын үйлэдбэриин гол ёhые сахиха шухала гэжэ тоолохо зуураа, хүн зоной ажаhуудаг газарта партийна организацинуудай хүдэлмэриие hайжаруулха хэрэгтэй гэжэ хэлэгдэhэн байна. Территориальна гол ёhые парти хангалтагүйгөөр бэелүүлдэг байна гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Тусхайлбал, энээние арадай депутадуудай hунгалта элирхэйлэн харуулба. Иимэ ехэ политическэ кампанинуудай үедэ политическэ хүдэлмэриин түб нютагууд руу нүүлгэгдэнэ.

Гүрэнэй хүтэлбэрилгын, сүүдэй, прокуратурын, хуули ёhо хамгаалдаг бусад зургаануудта, мүн армида политика бэелүүлгын асуудалые нэбтэрүүлхэгүй гэhэн үшөө нэгэ асуудал мүнөө орёо хурсаар табигдана. Нэгэдэлээ бэхижүүлхэ эрхэ хадаа эгээл хойшолуулашагүй шухала политическэ сүлөөнүүдтэ хабаатай байна гэжэ тоолонобди. Предприятинуудта, эмхи зургаануудта өөhэдынгөө үүрнүүдые байгуулхыень хэншье партиин гэшүүдтэ хорижо шадахагүйл.

Гүрэнэй зургаануудые политикада хабаадуулхагүй, солдадууд болон офицернүүдые хүмүүжүүлхэ, тэдэниие сэдьхэл бодолой талаар дэмжэхэ органууд хүдэлхэ зэргэтэй. Эндэ бидэ онсо байдалтай болохые хүсэнэгүйбди. Энэ хадаа манайда хуулиин үндэhөөр бүридхэлдэ абтаhан бүхы партинуудай эрхэ ха юм даа. Манай хандаса иимэл байна.

Демократическа централизм тухай. Урдахи жэлнүүдтэ энэ ленинскэ гол ёhон бодото дээрээ албан хойрог централизмаар hэлгэгдэшэhэн байгаа. Энээние хэтэдээ усадхан зайсуулаабди. Партияа хубилган шэнэдхэхэдээ, парти доторой демократиие, өөhэдөө өөhэдыгөө хүтэлбэрилгые али болохоор хүгжөөхын, жаяг журамаа сахижа, хүтэлбэрилхы зургаануудай ажал ябуулгын хойноhоо коммунистнуудай хиналта тогтоохын тула таарамжатай эрхэ байдал байгуулнабди.

Энэ гол ёhые Уставhаа гаргаха гэhэн hанал бодол мүнөө парти дотор үргэдэжэ байна. Юундэб гэхэдэ, урда тээхи бүхы ажал ябуулгаар тэрэнэй нэрэ хүндэ бууруулагдаа hэн. Гэбэшье олонхид тэрэниие үлөөхын түлөө hанамжаяа мэдүүлнэ. Тэрээнhээ арсаха аюулай тохёолдуулагдажа байhые харахадаа, партиие үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй клуб болгохые айжа байhан дээрэhээ тэрэниие үлөөхын түлөө олонхид hанамжаяа хэлэнэ бшуу. Энэ ушарта нүхэдүүд үнгэрhэн ажал ябуулгатай нягта холбоотой үгүүлэлтэй хахасахые хүсэнэ гэжэ hананаб. Ёhотойл коммунистнуудай нэгэнииньшье манай партиие түхэл дүрсэгүй эмхи болгохые хүсэнэгүй бшуу.

Юрэдөөл, съезд энэ талаар замаа шэлэхэ ёhотой. Тэрэнэй удха шанарые ойлгожо, энэ асуудалые зүбшэн хэлсэебди. Энэ талаар Программна мэдүүлгэ соо, Уставай проект дотор яhала олон дурадхалнууд бии гээшэ. Демократиие үргэдхэхэ, партиин ажал ябуулгые бадаруулха, бүхы шиидхэбэринүүдые олонхиин дүүгаар баталан абаха арга олгоhон гол ёhонууд Устав соо найруулагданхай.

Үшөө нэгэ залан сэхэ асуудал — можонууд тухай асуудал энээнтэй нягта холбоотой. Мүнөө демократиие, парти дотор нюуса нөөсэгүй байлгые хүгжөөхэ талаар айхабтар ехэ алхам хээбди. Гэжа буруугаар бодомжологшодые али болохоор дэмжэхэ hэдэлгэнүүд буруушаагданхай. Гэбэшье партиие буруу hүргэхэ, ушар түбэгтэ оруулха аргатай богоhонууд бии гээшэ. Энэмнай өөhэдын онсо жаяг журамтай можо бүлэглэлнүүдые байгуулга мүн. Иимэрхүү түхэлэй можо бүлэглэлнүүдые байгуулжа болохогүй тухай хэлэхэдээ, олонхиин хараа бодолhоо тад ондоо үзэл бодолтой гү, али ондоо hанамжануудтай партиин гэшүүд өөhэдынгөө хараа бодолые сүлөөтэйгөөр зүбшэн хэлсэжэ, идхажа, тэдээн тухай партиин съездүүд хүрэтэр нюусагүйгөөр мэдүүлжэ шадаха юм гэжэ тододхонoб. Энэ талаар өөhэдын ойлгосотой байhанаа харуулаябди.

Партийна олониитын засаг тухай. Партиие хубилгалгын удхань гэхэдэ, партиин олониитые бодото дээрэнь засагтай болголго, коммунистнуудай партиин политикада бодото нүлөө үзүүлгэ болоно. Тиимэhээ партийна эхин организацинуудай байдалые эрид хубилгаха хэрэгтэй.

Энэ талаар съездын урда тээ үнгэргэгдэhэн үгэ андалдаанай үедэ дурадхагдаhаниие бултыень КПСС-эй шэнэ Уставай проект дотор хараада абтагдаhан гээшэ. Партийна эхин организацинууд булта доторойнгоо ажабайдалай асуудалнуудые шиидхэхэдээ өөhэдын мэдэлтэй байха гээд тогтоогдоно. Хэрбээ партиин программна зорилгонуудта ба КПСС-эй Уставай эрилтэнүүдтэ зүрюу бэшэ hаань, тэдэнэй шиидхэбэринүүдые, персональна хэрэгүүдhээ бэшыень, дээдын органууд хубилгажа шадахагүй юм. Эхин парторганизацинуудай ажаябуулгын дээрэhээ зонхилхо гурим усадхагдаха юм. КПСС-тэ гэшүүдые абалга тэдэнэй мэдэлдэ үгтэнэ, мүн партийна бүридэлдэ байhан коммунистын ажаябуулгада сэгнэлтэ үгэхэ эрхэ тэдэнэртэ олгогдоно.

Финансын талаар хангаха асуудалнууд шэнээр шиидхэгдэнэ. Эхин парторганизацинууд өөhэдынгөө бүридэл, программа, ажаябуулгынгаа түхэл маягууд тухай асуудалнуудые өөhэдөө шиидхэжэ шадаха байна. Шухала асуудалнуудаар абтаха партийна шиидхэбэринүүдэй проектые коммунистнуудай зүбшэлгэдэ ходо гаргаха, үгэ буляалдаануудые саг үргэлжэ үнгэргэхэ хэрэгтэй. Коммунистнуудай дура хүсэлые түргөөр элирүүлхын тула КПСС дотор, мүн тэрэнэй организацинуудта асуултануудые үнгэргэхэ гуримые хойшолуулашагүйгөөр зохёохо.

Парти доторхи hунгалтын гуримай демократическа үндэhэ hууриие бэхижүүлхэ хэрэгтэй. КПСС-эй съездэ, союзна республиканууддай компартинуудай съезднүүдтэ, партийна конференцинүүдтэ сэхэ hунгалта үнгэргэхэ дүй дүршэлтэй боложо байнхайбди. Съездын урда тээхи үедэ партийна секретарьнарые суглаанууд, конференцинүүд, съезднүүд дээрэ hунгаха ушар олошороо. Али нэгыень шэлэлгэ гээшэ гуримшанхай. Энэ дүй дүршэлые анхаралтайгаар шэнжэлхэ шухала.

Партиин демократическа хүгжэлтын талаар горитой алхам хэгдээ. Хүдэлмэришэд, таряашад, эхэнэрнүүд, залуу коммунистнууд hунгалтын үедэ балай амжалтатай байгаагүй, энээние анхарангүй байхын аргагүй. Дээдын партийна органуудта эхин болон бусад парторганизацинуудай сэхэ түлөөлгые бии болгохо гэhэн дурадхалые бидэ анхарха ёhотойбди. Энэ асуудалые зүбшэжэ үзэе.

Партиин түбэй органуудай бүридэл тухай асуудал шухала болонхой. Программна мэдүүлгын ба Уставай проект соо оруулагдаhан дурадхалнууд тушаа арсалта ехэ байгаагүй. Олоншье бэшэ hаа, биил даа. Союзна республиканууддай компартинуудай бэеэ дааhан ушартай дашарамдуулан, партийна байгуулалтын шэнэ асуудалнууд горитойгоор анхарагдабагүй, ЦК-гай Президиум хадаа саг болзортонь асуудалнуудые шиидхэхэ талаар хангалтагүйшэг орган байгаа ха гэhэн hанамжанууд хэлэгдэбэ. Энэ асуудал делегацинуудай түлөөлэгшэдэй зүблөөн дээрэ дэлгэрэнгыгээр харагдажа үзэгдэhэн байна. Олонхи коммунистнууд Президиум, партиин Түрүүлэгшын тушаал бии болгохо дурадхалые дэмжэнэгүй, Политбюрое ба съездээр hунгагдадаг Генеральна секретариин тушаалые, мүн партиин хүтэлбэридэ хоёрдохи нюур байха Генеральна секретариин орлогшые hунгаха гэhэн дурадхалнуудые оруулна гэзд би эндэ хабаадаhан нүхэдэй даабаряар дамжуулнаб.

Делегацинуудай түлөөлэгшэдэй зүблөөнэй hанамжануудые би зүб элидхэнэб гэжэ hананаб. Партида шухала эдэ асуудалнуудые бидэ зүбшэхэ, шиидхэхэ ёhотойбди.

Партиин ЦК съезднүүдэй хоорондохи үедэ. Боложо байhан үйлэ хэрэгүүд хадаа шэнээр хандахые, ойлгосотой, мэдээжэ байhан юумые дахинаа хаража үзэхэ баатай болоhон үе сагта хубилган шэнэдхэлгын асуудалнуудые КПСС-эй ЦК-гай мүнөөнэй бүридэлдэ орогшод шиидхэхэ ушартай болоо гээшэ. Мүнөөдэр партиин XXVII съездын материалнуудые уншажа байхадаа, тэрэ үедэ бидэнэй дурадхаhан эгээл зоримгой hанал бодолые

ажабайдалнай ранхай гээд б... Үнгэрhэн үеді... шэмтэйгээр х... нум үнгэргэд... жэлдэ Уставай... лагдаhанhаа х... болоно. Табан... сөөгүй ха юм... хэн онсо удха... гаа, би онсо... нартай гэхэ... съездhээ хойш... нуудтэ ганса... далын бэшэ, hэн асуудалну... Пленумүүд д... буляалдалгын... ральна Комит... гын шэнжэ... юм. hүүлшын... рэ сэхэ, олон... сахилтагүй хэ... лоhон байна. ... налтай, хараа... салдаатайшье... нумүүд дээрэ... нуудаар шиид... гаар абтадаг б... алхамаар ура... байгаабди гэз... сэлэнтэйб, юу... тушаа ондо... нууд үгтэдэг... Центральна К... жэлэлдэ оро... билган шэнэ... кые, револю... гые урагшан... тэрэнэй ехэ ю... шэлнэ бшуу.

Манай общ... тон бэрхэшээ... үедэ шиидхэ... нуудай тон ш... нэй, үйлэ хэр... тайшье байhа... КПСС-эй XXV... hунгагдаhан м... рэнэй урда т... гонуудые гол... гэзд бидэ то... гаар хэлэжэ...

Центральна... нуудые гарга... тэй үе сагай... далай эрилтэ... үгөөгүй гэзд... хэлэгдэhэн... лэгдэhэние... даха аал? Со... Энэ дутуу ду... хүтэлбэрин, ... хи гэшүүдэй а... раа. Тэдэнэй... таг нютагууд... шангаар шүү... Бухыдэнь Ц... тухай өөрын... дые делегад... болохо. Тэрэ... дэй ээлжэ б... хай, гадна П... шүүдэй үгэ... тэдэнэй хүдэ... хэлэхэ арга... хай би хэлэ... КПСС-эй хүт... дэй политиче... дүнгүүдые с... ган шэнэдхэ... революционн... та тэдэнэй о... хараада абах... хээ hанаа h... нэдхэлгын по... ба тэрэниие... тон ехэ хүдэ... ха аргатай б... хамта үшөө... хэжэ, общест... лаар шахард... да оруулhан... болохо байна.

Бидэнэй... шүүмжэлхы... съезд дээрэ, ... мэгдэхэ бай... үедэ үгэ бул... долой тула... энэнь парти... байдалые гэ... дал лэ ганса... даанай зүб... хэ байна бш... шатануудта h... далые саашa... буляалдаанай... дэмжэхэ, тэд... байхын түлөө... на эгээл шу... жэлнүүдтэ м... партийна нүх... ёhо заншалда... хэрэгтэй.

Политическ... болохо хэрэг... зүбшэhэн асу... бөөр хараха... шиидхэбэрин... ха юм. Манай... хуралнууд дэ... римтагүй гү. ... дүнгүүдгүй б... шанга үгэнүү... ха ёhогүй.

Би элидхэл...

Нүхэдүүд, ... хүшэр зори... на, тэдэниие... ройтоhон б... харгымнай... энэмнай ган... мократизаци... шэнэдхэлгые... зам болоно...

ПРАВДА БУРЯТИИ

Мүнөөдэрэй номерто

1990 оной июлиин 3-да ороноймнай ниислэл хото Москвада, Кремлиин Съезднүүдэй ордон соо Советскэ Союзай Коммунис партиин XXVIII съезд хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлhэн байна. КПСС-эй XXVIII съезд тухай информационно мэдээсэл газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаhанай нээлтэ дээрэ тунхаглагдаба.

Коммунис партиин XXVIII съездын заседани дээрэhээ ТАСС-ай корреспондентнуудай бэшэhэн тоосоон, КПСС-эй Центральна шалгалтын комиссиин түрүүлэгшэ А. А. Низовцевагай тоосоото элидхэл номерто тунхаглагдаба.

«Элүүр энхэ бүгэдэнэй түлөө, бүгэдэ элүүр энхэдэ» гэhэн ниитэ гаршаг доро хирэхирэ болоод лэ хэблэгдэжэ байдаг статья болон мэдээсэлнүүдэй суглуулбари номерой 3-дахи хуудаhанда барлагдаба. Журналистка Александра Коротаевагай «Бэеын hайханай түлөө...» гэжэ гаршагтай репортаж эндэ байха. Докторнууд Марк Энстайнай, Лобсан Ргабайн «Прана — замбуулинай агуу хүсэн» гэжэ гаршагтай статья толилогдоо.

Сэнхир экран

ЧЕТВЕРГ, 5

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30— Мультфильм. 9.40— «Мираж»—3 серитэй уран hайханай фильм. 1-дэхи сери. 10.50—«Алас-Дурна хизаар» — киножурнал. 11.00— Футболоор дэлхэйн чемпионат. 13.15 — Уран шүлэгэй долгин дээрэ. 13.25—Мэдээсэлнүүд. Соносхолнууд. 13.30— Время. 15.55— «16-тай ба тэрээнhээ дээшэ наhатайшуулда». 16.40— Мультфильм 16.50—«Капитан Немо» — үхибүүдтэ фильм. 2-дохи сери. «Принц Даккар». 18.00— Футболоор дэлхэйн чемпионат. 20.15— Соведүүдтэ — засаг. 20.45—«Мираж»—3 серитэй уран hайханай фильм. 2-дохи сери. 22.00— Время. 22.30 — Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд. 22.35— Литературно-уран hайханай «Үгэ» программа. 00.35— Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 00.50— Шэнэ hонин.

ХОЕРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.20 — Эрдэм дэлгэрүүлгын фильм. 9.45— Мультфильмнүүд. 10.15 — Литвагай ССР-эй хүгжэмтэ фольклорой концерт. 10.55 — Л. Н. Толстой. «Детство. Отрочество. Юность». — Зүжэг. Хоёрдохи хубинь. «Отрочество». 11.55— Богони концерт. 12.10 — Ритмическэ гимнастика. 12.40 — Морис Бежарай хореографи. 13.15 — «Кто там за поворотом» — үхибүүдтэ фильм. 2-дохи сери. 14.20— Далайн ябаган сэрэгэй президентскэ оркестрэй концерт. 15.20— «Государственная граница» — уран hайханай фильм. 8-дахи фильм. «На дальнем пограничье». 1-дэхи сери. УЛААН-ҮДЭ. 17.35— «Экран» — согсолбори. 18.05 — «Фитиль». 18.15 — Шэнэ hонин (буряадаар). 18.35— Номой далай руу аяншалга. 19.05— Байгал. 19.25— Парти ба общество. 20.00— «Байгал — Мичиган». Театрально-байгаали хамгаалгын фестивальда хабаадагшад хөөрэнэ. 20.45 — Соносхолнууд. МОСКВА. 21.00 — «Амгалан нойрсогты, багашууд!» 21.15— Ритмическэ гимнастика. 21.45— «Полночь и вновь рассвет» — баримтата фильм. 22.15— Павел Авдоницкиин дуунууд. 22.55 — Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 23.00 — «Клиника» — уран hайханай фильм.

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ.

Кино, театр...

«Дружба»
«Кащей бессмертный»— в 10, «Отпетые мошенники»— в 11-30, 13-50, 16, 18-20, 20-40.

«Родина»
«Ох, уж эта Настя»— в 10, «Полёт навигатора»— в 12, 16-10, «Баловень судьбы (2 с.)— в 13-40, 18-10, 20-40.

«Прогресс»
Красный зал —«Фанат»—в 9-50, 11-30, 13-10, 14-50, 16-30, 18-10, 19-50, 21-30. Зеленый зал —«Заколдованный доллар» — в 10, 11-50, ... декс молчани...

«Октябрь»
«Транти-ванти... тые мошенни... 18, 20, 21-50.

«Восток»
«С сегодняш... лые»— в 15-30, 19, 21.

«Байкал»
«В городе Со... (2 серии)— в...

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор —2-50-96, приемная —2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства —2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская —2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск —35-73, п. Хоринск —55-6-90, г. Закаменск —31-61, п. Кырен —91-9-79, п. Агинское —3-40-69. Директор издательства — 2-?7-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45. Н-00419. Заказ 15...